

אחדות

XXXIII. ÉVFOLYAM, 170. SZÁM • 2023. SZEPTEMBER-OKTÓBER • 500 Ft
5784. TISRI-CHEŠVÁN • תשרי-חשוון תשפ"ד • ב"ה

egység

ירחון יהדות הונגריה

MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG

#prayforisrael

A betakarítás ideje:

ŐSZ IZRAELBEN

IZRAEL FEKETE NAPJA

Csak együtt győzhetünk!

„ETTETEK? KÉRTEK KÁVÉT, TEÁT?”

Rachel Edri, akik keksszel szállt harcba
a terroristák ellen – RECEPTELE!

KEDVES OLVASÓ!

JERUZSÁLEM, 2023 MÁJUS

Bár mindig igyekszem személyes szavakkal elővezetni az újságot, a mostani vezércikk minden eddiginél személyesebb. Ugyanis ez az a szöveg, amit kivettem a személyes Facebook-oldalra, nem sokkal az Izraelt ért brutális támadás után a barátainknak és a családomnak. Lerövidítettem, hogy elférjen itt, a lényege azonban megmaradt. Kérem, fogadják akként, aminek szánom: egy ölelésként a kiterjesztett családomnak és baráti körömnek – Önöknek, akikkel közel másfél évtizede beszélgetek.

„Nem nézek videókat, sem képeket. [...] valahogy meg kell őriznem az ép eszemet, és ami most Izraelben történt, annak a töredéke is elég a megőrzéshez. A legvéresebb pogromok és a holokauszt bugyrai tárultak föl a szemünk előtt. [...] Nekem pedig ott van a családom fele. A barátaim. Kollégáim. Ismeretlen ismerősök, akikkel a legszorosabban össze vagyunk kötve, annyira, amennyire ismeretlen ismerősök csak össze lehetnek kötve. A zsidó nép egy test, egy szív és egy lélek.

[...] Muszáj, hogy az emberek, az egész világ lássa, amit látni nem bírok és tudja, amit megtudni nem akarok. [...]

[De] most lélegezni kell. Nem hányni. Tovább kell menni. Ehhez pedig egy valamennyire működő agy kell, a hátsó zugába számúzva az iszonyt, amiről azt hittük, komolyan azt hittük, hogy nem fog megtörténni.

Főzni kell és mosni. [...] Születésnapot ünnepelni. Dolgozni. [...] Ágyat húzni az Izraelből érkező barátoknak és viccelődni, hogy menekülttábor lettünk (megmondom őszintén, ez igazából nem vicces ám).

Barheszt sütni, és nem gondolni arra a képre, amit mégis láttam, ahogy katonák zokognak egy túszként elhurcolt család szombati asztala fölött. Rajta a barhesz

zacskóban, ahogy péntek este előkészítették szombatra.

Pénzt gyűjteni a katonáknak és nem elképzelni, min mennek keresztül és mire is kell valójában az a sok holmi, amit vesznek majd a pénzből. Közben mégis a katonákra gondolni minden elmondott zsoldtárnál, főleg azokra a katonákra, akik pár éve még a gyerekeimmel játszottak, a kamaszok enyhe leereszkedésével az arcukon.

Orrvérző gyerek után takarítani a fürdőben, ami úgy néz ki, mint egy mészárszék, és nem gondolni a képekre, amiket mégis láttam vérben úszó gyerekoszobákról.

Elmenni zsinagógába és egyenes derékkal menni akkor is, amikor free Palestine!-t ordibálnak utánunk és döbent tekintetek kísérik mindenfelé. [...] Megtanítani a gyerekeimnek, amit szinte elfelejtettem, hogy milyen rendőrökkel körülvéve ünnepelni. Megkérdezni az őrt, hogy játszhatnak-e a gyerekek a zsinagóga udvarán, ahol már a nagypapájuk is játszott.

Lélegezni és nem hányni, ez nagyon fontos, erre fókuszálunk tulajdonképpen folyamatosan. [...]

Beszélgetni a testvéremmel [Chana Deutsch], aki most egy háborúban álló országban a háttérország. Süt, főz, mos vadidegen katonákra. Elszakadt egyenruhákat föltoz és közben van ideje és ereje madárcsicsergős reggelről videót küldeni, hogy feldobja a mi őszire fordult napunkat és oldja a félelmeimet. Az enyémeket...

Az ég ma is kék, írja. Az ég ma is kék.

Azt kérdezitek, hogy vagyunk. Így. Lélegzünk, nem hánynunk és igyekszünk elhinni, hogy az ég ma is kék valahol az esőfelhők fölött.”

Steiner Stefánia
főszerkesztő

7-én összeomlott a világunk. Nem lehetett kiadni úgy, ahogy állt, változtatás nélkül. Hosszú, dermedt napok következtek. Végül megszületett a döntés: az újság marad az eredeti formájában, mert témája, az őszi Izrael most mindennél fontosabb számunkra és mert az életnek mennie kell tovább. A pusztításra az építkezés a válasz, a sötétségre a fény terjesztése. Kiegészítettük, néhány cikket kicseréltünk a lapban és most átnyújtjuk Önöknek, azzal az örök és nem múló hittel, hogy a béke visszatér Izraelbe és mi hamarosan újra bibliai tájain kirándulhatunk, miközben a gazdagon termő földön a betakarítás folyik. Az Örökkévaló hallgassa meg imáinkat és hozzon békét Izrael egész népének!

Előfizetés: www.fizetes.zsido.com

Újságunk korábbi lapszámait a www.zsido.com/egység oldalon találja meg elektronikus formában. További információért hívja a **06 1 268 0183**-as telefonszámot.

SMÚZ

- 2 Az ég ma is kék
Steiner Zsófia főszerkesztő
4 Hírek

A REBBE SZAVA

- 5 A pusztításra építkezéssel
kell felelni

7 IZRAEL FEKETE NAPJA

a holokauszt óta nem érte
ekkora csapás a zsidóságot
Steiner Zsófia

HOHMECŐLŐ

- 16 A természet és a Teremtő
Chana Deutsch
19 Őszi túrák Izraelben
Naftali Deutsch

JIDDISKÁJT

- 22 Angyali segítség: kérhetjük-e
az angyalok közbenjárását
imáinkban? 2. rész
Oberlander Báruch

JUDAPEST ANNO

- 26 Némák imájától hangosan
A Bethlen tér zsidó fejezetei 1. rész
Cseh Viktor

KILE

- 30 „A rászorulók megsegítéséért
végzett áldozatos munka”
Szilágyi Nórával, a Cedek
vezetőjével beszélgettünk
Liebman Flóra
32 Kántorkórus, saksuka és mobil
szukka: így ünnepeltünk idén
– képriport

MISPÓHE

- 34 A betakarítás ideje
Dénes Anna
37 Vendégszeretettel
a terroristákkal szemben

ÉCESZGÉBER

- 38 Szakemberek és magánvélemények
Reflexiók Hargittai István: Jeremiás
nyomában című könyve kapcsán
Oberlander Báruch

MISPÓHE

- 42 Mese a levélről és a hernyóról
Dénes Anna

#prayforisrael

BORÍTÓ

#prayforisrael

egység

MAGAZIN

Kiadja a Chábád Lubavits –
Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány
Achdut magazine is published
by Chabad-Lubavitch
The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károly krt. 20.
Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
E-mail: egyseg@zsido.com
Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:
Oberlander Báruch rabbi
FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES:
Cseh Viktor

ROVATVEZETŐK:
Dénes Anna, Cseh Viktor

OLVASÓSZERKESZTŐ: Molnár Zsófia

TERVEZŐ-SZERKESZTŐ: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
ISSN 1588-0346 (on-line)

A kiadvány szent szövegek részleteit
és magyarázatait tartalmazza.
Kérjük, ne dobja el!

6. oldal

Izrael fekete napja

„Most dolgozunk és tesszük, amit kell.
Aztán majd foglalkozunk... foglalkozunk
a lélekkel. Versenyt futunk az idővel.”

„A rászorulók megsegítéséért végzett áldozatos munka”

„Minden évben az gondolom, hogy ennyi
már elég és nem tudunk már hová bővíl-
ni, hiszen kapacitásaink limitáltak, de
folyamatosan érkeznek az új megkeresé-
sek és lehetőségek a bővülésre.”

Vendégszeretettel a terroristákkal szemben

„Megettem őket, beszéltem velük...
Megpróbáltam elterelni a figyelmüket,
hogy ne öljenek meg minket. Nem akar-
tam, hogy éhesek és idegesek legyenek.”

Több városban is kántorkórus köszöntötte az újévet

Az Óbudai Zsinagóga közössége számára már hagyomány, hogy a Zorger kántorkórus csodálatos éneke kíséri ünnepi imáikat. Az izraeli kántorok idén azonban nem maradtak a fővárosban: az ünnep előtt Miskolcon, ros háján után pedig Kecskeméten léptek fel hatalmas sikerrel.

Az eseményen részt vett többek között Prof. Dr. Sztachó-Pekáry István Kecskemét Megyei Jogú Város alpolgármestere és felesége, továbbá Shalom Ber Radziner rabbi és Nógrádi Bálint, az EMIH gazdasági vezetője – írja a telt házú koncertről a *zsido.com*. A koncert fényét tovább emelte a kivételes szépségű környezet is a Cifrapalota Pávás terme. Kecskemét nem először ad otthont az EMIH rendezvényeinek, amint arról beszámoltunk, több sikeres sábaton és ünnepi összejövetel is zajlott az elmúlt évben Bács-Kiskun vármegyeszékhelyén.

Új negyeddel bővíülhet Kfár Chábád

Az előző rebbe ösztönzésére alapított, lubavicsi hászidok által lakott településen hatalmas az igény az új lakásokra, ám az utóbbi években nem történt előrelépés az építési engedélyek kiadása terén. Most azonban maga az építésügyi miniszter, Jicchák Goldknopf rabbi jelentette be szeptemberben a település fejlesztését. Az új lakónegyedben a tervek szerint több száz lakást építenek fel.

Az eleinte Sáfrirnak vagy Cáfirnak nevezett mezőgazdasági települést az elsősorban a Szovjetunióból érkezett hászidok alapították, akik földet műveltek, ipari tevékenységet folytattak, illetve oktatási intézményeket hoztak létre. A településen jelenleg hétezer ember él, és régóta nagy gondot okoz a lakáshiány, melyre gyógyírt jelenthet a most beharangozott építkezés – mondta a miniszter.

Holokauszttagadó komment miatt indított nyomozást a rendőrség

A Tett és Védelem Alapítvány 2023. október 10-én feljelentett egy kommentelőt, mert egy közösségi oldalon közzétett bejegyzés alá írt hozzászólásában nagy nyilvánosság előtt kétségbe vonta a nácik által elkövetett népirtást.

A Budapesti Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Főosztálya haladéktalanul nyomozást rendelt el ismeretlen tettel szemben. A nyomozók napokon belül azonosították a hozzászólás íróját; a 47 éves, Békés vármegyei férfit október 14-én a nemzetiszocialista vagy kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadása büntett megalapozott gyanúja miatt hallgatták ki.

A férfi beismerő vallomásaiban elmondta, nem gondolta, hogy a kommentjével bűncselekményt követ el, tetteért sajnálatát fejezte ki.

Gyerekként ellopott 1400 sékelt, most visszaadta

Egy izraeli család évekkorábban eltulajdonított pénzt kapta vissza a megtérés és bűnbánat jegyében ros háján után.

„Ahogy kinyitottuk a bejárati ajtót, egy borítékot láttunk a földön. 1400 sékel (140 000 Ft) volt benne és egy levél: valaki, aki gyerekként sok évvel ezelőtt ellopta a házunkból a pénzt, most visszaadta” – mesélte Szandra Báráz. A levélből kiderült, hogy a tolvaj öt gyerekük számtalan barátjának az egyike lehetett, aki sokat járt náluk. „Ez megmutatja, hogy az emberben megvan a késztetés arra, hogy jót cselekedjen, és ez a késztetés egyetlen pillanatra sem szunnyad. ... képesek vagyunk a jó irányba változni. Teljes szívből megbocsátunk neki.” A pénzt adományba adták – „ez az adomány teljes mértékben az ő adománya. A breszlávi Náchmán rabbi azt mondta: 'Ha hiszel abban, hogy valamit el lehet rontani, akkor higgy abban is, hogy meg lehet javítani.'” – tette hozzá az asszony.

A pusztításra építkezéssel KELL FELELNI

1956-ban egész Izraelt megrázta a lubavicsi haszidok lakta falu, Kfár Chábád egyik iskolájának zsinagógája ellen intézett terrortámadás. A Rebbe levelekben és küldöttjei útján tudatta követőivel, mi a válasza a kegyetlen mészárlásra.

Halottak és sebesültek

Holdtalan éjszaka volt, a zsidó naptár újár hónapjának kezdete. 1956. április 11-én Egyiptom által kiképzett és felfegyverzett arab terroristák hatoltak be Kfár Chábád településre, a szakképző iskolába, ahol éppen imádkoztak a tanulók. Öt diákot és egy tanárt gyilkoltak meg hidegvérrel. Az iskola zsinagógája csordultig volt embeerekkel, amikor az arabok tüzet nyitottak. A halottak mellett sebesültek is maradtak a helyszínen. Három gyerek állapota súlyos volt.

A merénylet megrázta az izraeli közvéleményt. Minden újság beszámolt a tragédiáról és a hangulat napokig gyászos volt. Herzl Rosenbaum, a Jediot Achronot újságírója a következőt vetette papírra: „Amikor beléptem az iskola egyszerű zsinagógájába, olyan érzésem volt, mintha az ötven évvel ezelőtt zajlott kisinyevi pogrom helyszínére látogattam volna”.

Az ország figyelme Kfár Chábádra irányult, az ott élők azonban nem tudták, hogy mit kezdjenek a helyzettel. Alig egy évvel korábban a jesiva egyik diákjának veszett nyoma, amikor a falu melletti citrusültetvényen haladt keresztül. Meggyalázott holtteste napokkal később került elő.

A Rebbe első útmutatásai

A haszid település lakói úgy érezték, válság előtt állnak. Voltak, akik úgy vélték, ideje továbbállni. Csak biztonságosabb egy olyan nagyvárosban, mint Tel-Aviv, Jeruzsálem vagy Bnej Brák. „Mit mondhatnánk, mit tehetnénk? Nem tudjuk, mit tegyünk” – írta a falu egyik vezetője, Efrájim Wolff rabbi. „A Rebbe iránymutatására várunk. Csak hozzá fordulhatunk”.

Néhány nappal a támadás után a Rebbe több levelet és táviratot küldött Kfár Chábád lakóinak. Az áldását és a tanácsa-

it küldte a falunak és Izrael lubavicsi közösségének. Az írta, hogy maradjanak erősek, szenteljék magukat a tóratanulásnak és a parancsolatok gyakorlásának. A legfontosabb dolog pedig tovább építkezni. A település bővítési programját meg kell duplázni, új épületeket kell emelni, új iskolákat kell nyitni. Azt ígérte, hogy azon túl, hogy az emberek nem fogják elhagyni Kfár Chábádot, a település egyre csak fejlődni fog és mélyre ereszti a gyökereit a földben. Példaként áll majd az izraeli társadalom előtt. A Rebbe üzenetét Izrael minden közösségébe eljuttatták.

Gyarapítsák az intézményeket!

A gyász hét letelte után a Rebbe levelet intézett „Izrael földjének minden haszidjához, Kfár Chábád lakóihoz, a Szentföld lubavicsi intézményeihez, különös tekintettel a Kfár Chábádban működő szakiskolához”. A levél így szólt: „Nagyon remélem, hogy Isten segítségével, aki gondunkat viseli és nyitott szemmel vigyáz ránk, képesek lesznek felülemelkedni bármilyen nehézségen, legyen szó személyes vagy közösségi ügyekről és egyre csak gyarapítják az összes intézményüket, mennyiségben és minőségben egyaránt. A Tórárt, mely az élő Tóra, az élő Isten szava, egyre mélyebben, egyre nagyobb számban és teljes lelki nyugalomban tanulmányozzák, a parancsolatokat örömmel teljesítik és éljék meg a maguk teljességében. Kfár Chábádból sugározzon szét a haszidizmus és szent rebbéink tanításának fénye, ameddig el nem ér a külvilágba is”.

Ezt követően érkezett egy távirat is az izraeli Tomchéj Tmimim jesivahálózat vezetőségének címezve, melyhez a merényletet elszenvedett szakiskola is tartozott. Ebben a Rebbe megismételte korábbi utasítását: „Kezdjék el egy új jesiva, illetve új épületek építését a településen”.

A Rebbe küldöttjei

Bár a Rebbe több vigasztaló és biztató levelet írt, eleinte nem beszélt a tragédiáról nyilvánosan. Az első alkalom, amikor felhozta a témát, egy hónappal később, sávuot ünnepén történt: „Nem engedhetjük, hogy a próbatételek negatívan befolyásoljanak bennünket” – mondta. Voltak olyanok, akik a történeteket Áron két fiának halálához hasonlították, amikor Mózes így vigasztalta testvérét: „A hozzám közel állókon keresztül szentelődök meg”. A Rebbe azonban elvetette ezt az érvelést, az idézett mondat végére utalva: „És Áhárón csendben volt”. Más szóval, a Kfár Chábádban történt szörnyűsége nem lehet logikus magyarázatot találni.

Azon a sávuoti összejövetelen a Rebbe bejelentette, hogy személyes képviselőiként egy csapat jesivadiákokat küld Izraelbe, hogy ezzel javítsa az ott élők hangulatát és új energiával töltsen fel őket. Emellett, mivel a zsidók mind kötelezettek arra, hogy testvéreik mellé álljanak, a csoport tagjai azok helyett is ott lesznek, akik saját maguk nem tudnak odautazni.

A REBBE SZAVA

Összesen tizenketten utaztak el Izraelbe. Kilenc amerikai, egy kanadai, egy európai és egy ausztráliai diák. Miután összeállt a küldöttség, a Rebbe magához hívatta a kilenc amerikai diákot és elmondta nekik, hogy mit vár tőlük.

Izrael felé utazva útba kellett ejteniük Anglia, Belgium, Franciaország, Svájc és Olaszország zsidó közösségeit. Izraelben végig kellett látogatniuk a zsidó közösségeket és vezetőiket. Kfár Chábádban laktak és minden szabadidejüket a központi zsinagógában töltötték tóratanulással, hogy a helyiek tudják, mindig számíthatnak rájuk. Ha valahol felkérték őket, hogy mondjanak beszédet, nem utasíthatták vissza és mind a megnyilvánult, mind a rejtett tanról, azaz a hászidizmusról is tanítaniuk kellett.

KFÁR CHÁBÁD, A TERRORTÁMADÁS UTÁNI NAPOKBAN

E tizenkét küldött közvetlen kapcsolatot jelentett a Rebbével, ők fejezték ki a Rebbe közelségét a híveihez. Amikor megérkeztek Izraelbe, a repülőtéren távirat várta őket a Rebbétől: „Chábád-Lubavics küldötteihez! Üdvözöllek benneteket a Szentföldön, szerencsés földet érésetek után. Legyen látogatásotok sikeres, teljesítsétek be küldetésüket, különösen a legfontosabb cél, a külvilág beragyogása területén, mely

siettetni a megváltást. Üdvözletemet küldöm közösségünk minden tagja számára”.

A Rebbe energiája

Josze Uminer, aki akkoriban fiatal izraeli jesivahallgató volt, így emlékezett vissza a történetekre: „Kimentünk a repülőtérre, hogy köszöntsük a csoportot. Le sem lehet íni az örömet, amivel fogadtuk őket, és ami az egész szombatot meghatározta. Miután megérkeztek, a település hangulata egy csapásra megváltozott, mint ahogy Susán városában ünnepeltek egykor. Azt a hászid összejövetelt sem lehet feledni, amit akkor tartottak Kfár Chábádban. Az egész falu ott volt. Írtak róla az újságok, az egész ország erről beszélt. A tragédia nem csak a Chábádot érte, egész Izrael megrendült”.

A fiatal küldöttek a Rebbe energiáját hozták magukkal New Yorkból. Új hászid dalokat tanítottak, a rebbék tanításait magyarázták, és elmondták, hogy milyen megbízatást kaptak a Rebbétől. Az összejövetel egészen vasárnap hajnalig tartott. A hét folyamán a küldöttek találkoztak a faluban működő gyerektábor tagjaival, a szakiskola tanáraival és diákjaival, a Kfár Chábád földjeit művelő gazdákkal s minden egyes tanintézmény és szervezet képviselőivel. Ezt követően bejárták az egész országot, az ősi Tverjától a poros Beer Seváig, találkoztak új bevándorlókkal és tóratudósokkal, politikusokkal és közéleti emberekkel.

Vissza a hétköznapiakba

Az őket fogadó tömeg ismét megjelent a repülőtéren, amikor augusztus nyolcadikán hazaindultak. Közel kerültek hozzájuk az eltelt hónap során. Érezték, hogy sok minden megváltozott. A változást nem maguk a küldöttek érték el, hanem az a szellem, amit magukkal hoztak. A tizenkét fős csoportból kilencen visszatértek hát New Yorkba, bár nem volt könnyű átverekedni magukat a hatalmas tömegen. Mindenki akart még mondani nekik egy szót, át próbált adni valamit, személyesen igyekezett elbúcsúzni. A tömeg még sokáig nem mozdult, pedig az El Al járata már jócskán eltávolodott az égen. Úgy érezte magát mindenki, mint egy ünnep elmúltakor.

„Most kezdődnek a hétköznapiak” – jegyezte meg valaki...

IZRAEL FEKETE NAPJA

a holokauszt óta nem érte ekkora csapás a zsidóságot

A háború kezdete

Október 7-én szombaton, a kora reggeli órákban a Hamász terrrorszervezet a Gázai övezetből tömeges rakétatámadást intézett az izraeli területekre, és a terroristák több helyen is beszivárogtak az izraeli területekre – erről szóltak az első híradások. Ekkor több tucat halottról és számos túszról lehetett hallani. Mára tudjuk, hogy az összehangolt támadásban legalább 1400 embert brutálisan meggyilkoltak és több mint 200 túszot ejtettek a támadók. A pusztítás mértékét talán ez az interneten különböző képeken terjedő mondat jeleníti meg legjobban: Gázában nincs víz, hogy megfürdessék a gyerekeket. Beeri kibuchban nincs gyerek, akít meg kéne fürdetni...

Ez lett Izrael fekete napja. A Gázai övezet mentén elhelyezkedő települések tucatjaiban zajlott vérengzés és brutális támadás ért egy zenei fesztivált is. Csak itt, a Nova fesztiválon, több mint 260 fiatalot mészároltak le leírhatatlan kegyetlenséggel. A káosz és katonai kudarc sokkolta és felháborította egész Izraelt: az emberek válaszokat követeltek a nemzeti katasztrófára a hírszerzéstől, a hadseregtől és a politikusoktól. A válaszok azonban váratnak magukra. Most a példátlan összefogás ideje van. Izrael ismét háborúban áll.

Bevonuló tartalékosok

A háború hírére az egész világról özönlöttek vissza Izraelbe a tartalékosok, azok is, akiket még nem hívtak be az adott pillanatban. Miközben turisták ezrei próbálták kétségbeesetten kijutni az országból, fiatalok ezrei próbáltak bejutni oda. Volt olyan csordultig tömött El Al járat, melyen a fiatal katonák a földön ülve utaztak a kapitány engedélyével, csak hogy minél többüket tudja visszajuttatni Izraelbe.

Bár az utóbbi években egyre több cháredi fiatal vállalta Izraelben a katonai szolgálatot, mégis meglepetésként ért mindenkit, milyen nagy számban jelentkeztek közülük a hadseregnél. Több mint 2000 ortodox és ultra-ortodox férfi lépett szolgálatba: ők rövid kiképzés után pl. mentőautó sofőrként, ápolóként teljesítenek szolgálatot, mások pedig olyan feladatokat látnak el, ami nem igényel előképzettséget.

Beszámolónk a lapzártánkkor tapasztalt helyzetre reflektál, ami lehet, hogy merőben eltérő attól, amit az olvasók aktuálisan tapasztalnak.

STEINER ZSÓFIA összeállítása

A katonák segítése

Nagy feladat hárul az otthon lévőkre is, hiszen rövid idő alatt 360 ezer tartalékos vonult be. A totális mozgósítás miatt a normál hadsereg létszámának sokszorosát kell felszereléssel ellátni, etetni, elszállásolni. Kollégánk, Chana Deutsch is ezt csinálja Jehuda-Somronban lévő otthonában (lásd keretes írásunkat). Más-
hol eszközöket gyűjtenek: matracokat az iskolai tornateremben elszállásolt katonáknak, töltőket, tisztasági felszerelést –

mindazt, amit a sokszor szó szerint percek alatt összekészült és bevonult katonák nem tudtak magukkal vinni, vagy amiből kifogytak.

A katonák ellátásából a Chábád-központok is kivesszik a részüket. Élelmiszerrel, ruhával és spirituális útravalóval is ellátják őket. Vannak azonban lubavicsi küldettek, akik most másként is szolgálják Izrael népét. Az arab terrortól sújtott Hebronban élő lubavicsi küldöttek számára nem idegen a fegyverforgatás. A húsz éve a városban szolgáló Dani Kohén rabbi is behívót kapott, ahogy a további három, Hebronban élő lubavicsi küldött is. „*Különleges érzés a másik oldalról megélni a dolgokat. Eddig a katonák testi-lelki szükségleteiről gondoskodtunk itt Hebronban, most pedig velük együtt rójuk az utcákat, egyenruhában, felfegyverkezve. Ezzel együtt nem kellett bezárnunk a Chábád-központot, mert annyi önkéntes és jesivahallgató érkezett hozzánk, hogy van elég ember, aki ellátja a feladatokat*” – mondta a rabbi.

És ugyancsak ez a háttérország látja el gázai övezet környékéről és északról evakuáltakat. Az országon belüli menekültek száma meghaladja az 500 ezret. Őket magánszemélyek fogadták be vagy szállodákban és kollégiumokban helyezték el. Ellátásukat a befogadó közösségek szervezik meg.

Összefogás Izraelért

Az egész világon összefogtak a zsidó közösségek, hogy pénzt és eszközöket gyűjtsenek és juttassanak Izraelbe. Magyarországon is számos hivatalos és magánkezdeményezés indult, hogy segítsék az izraelieket: akár a seregben vannak, akár kitelepítették őket, akár a támadások túlélői. Számptalan célra és szervezetnek adakozhatunk. Ezek közül egy a Vörös Dávid-csillag – Mágén Dávid Ádom. Több budapesti kóser étterem és üzlet is csatlakozott ahhoz a kezdeményezéshez, hogy a bevételük egy részét Vöröskereszt izraeli megfelelőjének juttatja.

A világ zsidósága spirituális összefogással is segíti Izraelt. Ehhez csatlakoztak Magyarországon is.

Demonstrációkat tartanak, így pl. az összes hazai zsidó szervezet együttesen imádkozott a Lánchíd lábánál a túsokért, a túlélőkért és egész Izrael népéért. Piros lufikkal és köztéri hirdetésekkel hívják fel a figyelmet a túsokra, köztük 30 gyermek sorsára is.

Óbudán és Szentendrén bárheszsütést rendeztek. Fiatallabb-idősebb nők, anyák és lányaik gyűltek össze, gyűrták a bárheszt, mondták az áldást és imádkoztak név szerint és összességében a túsokért, a sebesültekért és a katonákért. Különös ereje van a közösen levett chálának és az arra elmondott áldásnak, ezt az erőt használták föl Izrael védelmében. A CTeen programján még karkötők is készültek, melyek kedves üzenetekkel együtt utaznak majd Izraelbe, hogy mosolyt csaljanak valakinek az arcára.

Kamaszok gyertyát gyűjtöttek a Héber és Izraeli Kulturális Központban. Három ifjúsági szervezetet képviseltek, a vallási alapokra épülő, Chábád szellemiségű CTeen-t és két alapvetően nem vallásos, cionista ifjúsági szervezetet, a *Hásomer Hácáirt* és a *Hánoár Hácionit*.

Nemzetközi visszhang

Az első napok sokkja sokakat állított Izrael pártjára. Sok vezető politikus elítélte a Hamászt és támogatásáról biztosította Izraelt. Sőt, az Egyesült Államok elnöke, *Joe Biden* és a brit miniszterelnök, *Rishi Shunak* is Izraelbe utazott és kiállt a Hamász terrorja ellen és Izrael önvédelemhez való joga mellett.

Sajnos azonban mindkét helyen (az USA-ban és Nagy-Britanniában), csakúgy, mint Németországban, Franciaországban vagy éppen Lengyelországban, hatalmas, esetenként százezres pro-palesztin tüntetést tartottak, melyeken a zsidók megölésére, Izrael eltörlésére és a Hamász támogatására buzdítottak a transzparenszek és a demonstrálók. Még a fiatal klíma-aktivista, *Greta Thunberg* is úgy érezte, meg kell szólalnia az ügyben... a Hamász mellett.

Október 12-én Magyarországon is futótűzként terjedt a hír, hogy Izrael-ellenes tüntetést jelentettek be másnapra, ám végül a rendőrség sem erre, sem a szombatra tervezett demonstrációra nem adott engedélyt. *Orbán Viktor* miniszterelnök pedig egyértelműen leszögezte: Magyarországon nem lesznek pro-palesztin tüntetések.

Segítség a menekülőknek

Rengeteg Izraelből menekülő család választja Magyarországot úti céljául. Ennek oka részben az, hogy kevés muszlim él itt és a kormány kiáll a Hamász ellen, részben pedig a viszonylag kicsi földrajzi távolság. A közösségi médiában csoportok alakultak, hogy segítsék az érkezőket. Van, aki lakással, van, aki étellel, van, aki meleg ruhával segíti az érkezőket. Az EMIH is több módon vesz részt a menekülők megsegítésében: A Zsilip Központ játszóházát megnyitották az Izraelből érkezett családok előtt, az itt élő izraeli közösség rabbija, *Smuel Raskin* pedig a Keren Or Központban segíti az érkezőket. A családok néhány hetes-hónapos itt-tartózkodását segíti a Bét Menáchem iskola is, ahol *Faigen Tziva*, *Nógrádi Sarah* és *Oberlander Náchmán* dolgoznak azért, hogy gördülékenyen haladjon a program. Itt száz izraeli kisgyerek vehet részt naponta óvodai és iskolai foglalkozásokon. A gyerekekkel foglalkozó pedagógusok egy része maga is most menekült Izraelből, így hozzáértéssel tudják kezelni a gyerekek félelmeit. Akik nem találtak Budapesten szállást, azok számára megnyitották a balatonöszödi üdülőt, ahol korábban ukrán menekültek éltek. Itt kóser ellátással és egy békés kibuchoz hasonló nyugodt környezettel nyújtanak nyugalmat a háború elől menekülőknek.

A Külügyminisztérium által szervezett mentesítő járatok mellett az EMIH is részt vállalt a kint rekedt magyarok hazajuttatásában, illetve az innen Izraelbe induló tartalékosok kijuttatásában. Összesen 200 ember utazását szervezték meg. Az utasok között volt *Liora* is, aki 22 éve alijázott Magyarországról, az ő történetéről készült riportunkat is olvashatják.

„Megszakad a szív, ömlenek a könnyek” – a ZAKA szóvivőjének beszámolója

Jiszrael Hászid, a ZAKA önkéntes mentőalakulat tel-avivi egységének szóvivője. A ZAKA önkénteseinek egyik feladata a holttestek azonosítása és illő, a zsidó hagyományoknak megfelelő eltemetése. Hászid a következőket nyilatkozta napokkal a támadás után:

„Mindent megteszünk, hogy a meggyilkoltaknak a lehető leghamarabb zsidó temetést biztosítsunk...”

Az izraeli hadsereg összegyűjtötte a holttesteket a különböző közösségekből és három helyszínre viszi őket Izrael déli részén. Innen teherautóval és a ZAKA mentőautóival szállítják a holttesteket a Surá Táborba, ahol megkezdődik az azonosítás folyamata, hogy aztán továbbadhassuk a holttesteket temetésre Izrael különböző temetőiben” – magyarázta a férfi.

Azt is elmondta, hogy gyakorlott ZAKA önkéntesként számtalan tragédiával találkozott már az elmúlt években, ám itt egészen szélsőséges helyzettel állnak szemben.

„A holttestek hatalmas tömegben érkeznek, rengeteg a meggyilkolt ember. A folyamat pedig nagyon szigorú. Nehéz és sokkoló helyzetekkel találkozunk, amiket lehetetlen leírni – ráadásul korábban soha nem látott mennyiségben.”

Hászid azt is elmondta, hogy a legnehezebb az, amikor a családok érkeznek azonosítani meggyilkolt szeretteiket.

„Rettenetesen nehéz. Hetvenórányi munka van a hátam mögött. Nagyon nehéz. Jönnek a családok, beszélnek nekünk a gyermekeikről. Megszakad a szív, ömlenek a könnyek – mindezzel nagyon nehéz szembesülni. Nem számít, ki mennyi időt – a családokkal való foglalkozás mindenkit megtör. Keressük magunkban az erőt, hogy kibírjuk, hogy leüljünk, meghallgassuk őket, és segítsünk, amennyire csak lehet.”

Az azonosítást a katonai rabbinátusra és a hadseregre bízzák.

„Nagyon nagyszámú holttestről van szó, időbe telik, mire kiadhatjuk, hogy eltemessék őket. Mindent megteszünk azért, hogy a meggyilkoltaknak, amilyen hamar csak lehet, zsidó temetést biztosíthassunk.”

„Most dolgozunk és tesszük, amit kell. Aztán majd foglalkozunk... foglalkozunk a lélekkel. Nincs időnk. Versenyt futunk az idővel. A testek állapota nem lesz jobb később sem.”

A leírhatatlan, soha nem látott szörnyűségek láttán a ZAKA sokat próbált önkéntesei is összetörnek. Olyan látványnyal szembesülnek, mint még soha, a legnagyobb katasztrófák idején sem. Motti Bukchin, a ZAKA szóvivője, aki 20 éve dolgozik önkéntesként, két héttel az események után összeesett az otthonában és kórházba kellett szállítani. A családja elmondása szerint két hete egyáltalán nem tudott aludni, mert rémálmok gyötörték a látottaktól. Néhány nappal a rosszulléte előtt az Israel Hayomnak nyilatkozva arra a kérdésre, hogy hogyan tudnak gondoskodni a lelki épségükről, azt mondta: „Most dolgozunk és tesszük, amit kell. Aztán majd foglalkozunk... foglalkozunk a lélekkel. Nincs időnk. Versenyt futunk az idővel. A testek állapota nem lesz jobb később sem.” A példátlan mézárulás nyomán rengeteg felszerelésre van szükségük, hogy embert próbáló munkájukat biztonságosan végezhessék.

zsido.com

**A ZAKA önkénteseit
itt támogathatja
adományával.**

Esküvők a rakéták árnyékában

Az október 7-i támadás nyomán kitört háború miatt rengeteg pár kényszerül újratervezni az esküvőjét – ez azonban nem mindenkit állít meg. Számtalan fotó és

helyben megtartották az esküvőt. A bázison állomásozó katonák boldogan táncoltak az esküvőn. A párt a vőlegény édesapja adta össze. Az esküvői sátor alatt el-

mondta, hogy ez a megfelelő válasz vérszomjas ellenségeink kegyetlen tetteire:

„Újabb családokat alapítunk és gyerekeket hozunk a világra. Továbbra is minden erőnkkel harcolunk [a gyilkosok ellen], de az életünket is folytatjuk”.

Egy másik pár, Elinor Joszefin és Uri Mintzer thaiföldi kiruccanásról érkezett haza Izraelbe vasárnap délután, miután kézhez kapták a behívójukat. Mielőtt azonban a nekik kijelölt bázison egyenruhába bújtak volna, az utolsó pillanatban egybekeltek. Az esküvőt a pár szülei és tíz férfi jelenlétében tartották, Dávid Sztáv, a Cohár szervezet rabbija vezetésével. A rabbi külön megáldotta a párt, mielőtt elindultak volna a háborúba.

„Sokszor elképzeltem már ezt a pillanatot – de soha nem gondoltam, hogy ilyen lesz. Remélem, hogy később kijavítjuk a dolgot, és megtarthatjuk az eseményt úgy, ahogyan valóban szeretnénk volna. Szerencsés vagyok, mert a legjobb barátomat szeretem – te vagy a múltam, a jelenem és a jövőm!”

– mondta a vőlegény menyasszonyának.

Sztáv rabbi elmondta:

„Nem minden nap történik, hogy egy pár éppen azt megelőzően kel egybe, hogy elindulnak a háborúba. Ez az esküvő kifejezi, hogy a pár igazán hisz a köztük levő kapcsolatban, kifejezi lángoló szeretetüket egymás, az országunk és népünk iránt. Imádkozunk, hogy az otthon, amelyet építetek, örökké álló építmény legyen. Bár ez az esküvő most nagyon visszafogott, Isten segítségével békében visszatérünk és egy sokkal nagyobb ünnepséget csapunk”.

zsido.com

„Azt mondtuk: nem mondjuk le az esküvőt. Nem hagyjuk, hogy a Hamász még több dolgot tönkretessen... Mindketten úgy éreztük, hogy azon a napon kell megtartanunk az esküvőt, amikor kint vagyunk, amennyiben erre lehetőségünk van. Úgy éreztük, így kell tennünk, még akkor is, ha nem olyan lesz az esküvőnk, amilyennek terveztük”.

történet kering az interneten hirtelen, katonai bázisokon megtartott esküvőkről. Ebből kettőt mutatunk be.

Rotem Ben Hámo és Ászáf Návon esküvőjét például október 10., kedd estére tűzték ki. Minden készen állt, az esküvő helyszínétől a menyasszonyi ruháig, ám a Hamász szombati mérsárlása nyomán kialakult háborús helyzetben a vőlegény, Ászáf is megkapta a behívóját. Mindent le kellett mondaniuk, termet, vacsorát, zenekart. Egy dolgot azonban nem voltak hajlandók lemondani, az pedig maga az esküvő volt.

A menyasszony a saját és a vőlegény szüleivel arra a katonai bázisra utazott, ahol Ászáf állomásozik, és

MINDANNYIAN testvérek vagyunk

HOGY SEGÍT A HÁBORÚS HÁTTÉRORSZÁG?

CHANA DEUTSCH beszámolója Micpe Jerichóból

Háborús háttérország vagyunk. Biztonságos távolban (amennyiben bárki biztonságban lehet azok elöl, akik mindannyiunk vesztét akarják), mégis mindannyian „bevonultunk”. A katonák a harcoló alakulatokhoz, tartalékosnak, százféle feladatra. Mi, a civil lakosság, azzal, amivel rendelkezünk: a lábosainkkal, a varrótűnkkel, a mosógépünkkel. Főzünk, mosunk, csomagolunk, segítünk takarítani vagy a gyerekeket ellátni azoknak, akiknek a férje bevonult. Felnőttek, gyerekek egyaránt – mindenki kiveszi a részét a feladatokból.

A mi településünkön is szállásoltak el katonákat, jó sokat, pontos számot nem mondhatok. Többnyire családos emberek, az ország minden tájáról, vallásosok és nem vallásosok egyaránt. A környéken több helyen állomásoznak egységek, nekik is viszünk ételt. Félmillió embert telepítettek ki az otthonaikból vagy kellett menekülniük – ők Izrael biztonságosabb területein találnak menedéket, ki hol tud: családnál, különféle szállásokon, szállodákban, iskolák kollégiumában. A mi településünkre is jó pár család érkezett – a gyerekek elkezdtek iskolába járni, ruhát, játékot, egyéb felszerelést gyűjtöttünk nekik, szükség esetén főzünk rájuk vagy más segítséget nyújtunk. Többes számban mondom, hiszen közös felelősségünk, hogy mindenki a lehető legnagyobb biztonságban és kényelemben legyen. Még a kutyánk is segít: amikor délután vagy este viszünk ételt, mindig jön ő is velünk. A katonáknak, akik nemcsak családtagjaikat, hanem négylábú kedvenceiket is hátrahagyták, nagy örömet szerez, ha játszhatnak vele vagy megdögönyözhetik.

Visszatérve a katonákra, a katonaságtól érkeznek nekik a „mánotkráv” – akatonai élelmiszer-egységcsomag, ami többnyire egyhangú és nem is túlságosan sok, néha rendesebb étel. Szerveződött egy csoport, és ellátjuk őket, amivel kell. Mindenki azt teszi hozzá, amit tud, én reggelenként két kiló zsömlét sütök, három nagy tányér friss zöldséget viszek, néha főtt tojást, túrót, tchinát. Délben vagy este szintén, attól függően, hogy mit és honnan kapnak, kiegészítjük vagy az egészet felosztjuk egymás között és elkészítjük. Szombatra süteményeket, barcheszt sütünk. Mossuk az egyenruhákat, ha kell – és sokszor kell –, meg is foltozzuk. Ez a legmeghatóbb része az akciónak.

Az egész országban nagyon sokan kérnek ciceszt, nem vallásos katonák is. Tudják, hogy a cicesz védelmet nyújt. Erre is szerveződött csoport, mi válogattuk és előkészítettük, a férfiak csomózták a szálakat. Több száz katonai cicesz készült el néhány este alatt. Ezt normál esetben a katonaság biztosítja, de ekkora igényre nincsenek felkészülve, a lakosságnak is segítenie kell.

Más, a közelben állomásozó vagy itt áthaladó egységeket is ellátunk. Érkezik a WhatsAppon az üzenet, és azonnal ugrik, aki tud, vásárol, szeletel, süt, főz, párol. Hatalmas gépezet működik itt és mi csak egy vagyunk sok-sok tucatnyi hely közül. Máshol is ugyanígy megszerveződött a közösségben a segítség, az egész országban. Ezt át kell élni, nem lehet szavakkal kifejezni se a segítségnyújtás kiterjedtségét, se az összefogás mértékét. Van, aki inkább a katonákat támogatja, van, aki a menekült családokat vagy a férjük nélkül otthon maradt kisgyerekes anyákat. Mindannyian testvérek vagyunk, mindannyiunknak ugyanaz a célja.

Nekem ez ad erőt minden nap, hogy mi is tudunk tenni, mi is tudok segíteni. Adni szeretnék, hogy jó legyen nekik. Az életüket teszik kockára, hogy megvédjenek minket és biztosítsák a gyerekeink jövőjét. Az a pici, amit én magam a családommal együtt hozzá tudok tenni az egészhez, hozzásegíti az országot a győzelemhez. Arra koncentrálok, amit tenni tudok. Imádkozom és az imák szavait belegyúrom a katonáknak sült zsömlébe. Megvarrom az elszakadt egyenruhát, és imádkozom, hogy a viselője – akit nem is ismerek – épségben térhessen vissza a családjához. Családommal együtt aprócska csavar vagyok egy hatalmas gépezetben, de jó érzés tenni valamit.

CFÁT-TEL-AVIV-BUDAPEST

MENEKÜLÉS A RAKÉTÁK ELŐL

STEINER ZSÓFIA riportja

Liora Rut, magyar születésű zenész és előadóművész, aki a gimnázium elvégzése után, 22 évvel ez előtt alijázott Izraelbe. Gyermekével Cfáton él, innen érkezett Budapestre a rakétatámadások elől.

„Szerdán megszólaltak a szirénák Cfáton is. A mi házukban, ahogy a legtöbb házban Cfáton, nincs óvóhely, az utcák végében lévő, 20 éve nem használt óvóhelyre kell rohannia mindenkinek. A sziréna megszólalásától kezdve 30 másodperc van odaérni.” – Liora az első szirénakor egyedül volt otthon három gyerekével. Két nagyobb gyereke Amerikában rekedt, ahova iskolai szervezéssel utaztak az ünnepekre. Az egyik gyereket a fürdőkádból kellett kikapnia, mikor megszólalt a sziréna.

„Az óvóhelyet a második libanoni háború óta nem nyitották meg, rossz állapotban volt, és itt tömörült egy egész utcányi ember. Pár óra után rájöttem, hogy ezt nem fogom tudni egyedül csinálni. A gyerekeim apukája izraeli háborús veterán, húsz évvel ezelőtt éppen Gázában sérült meg, ő nem tud nekünk segíteni. Úgyhogy összepakoltam, és a rakétázások szünetében elmentünk anyósómékhöz Tel-Avivba. Útközben láttuk, hogy szinte csak katonai járművek mentek észak felé és kezdtek egyes csomópontokat lezárni” – ekkor már öt napja folyamatosan jártak fölöttük a légierő gépei, a háborús helyzet a gázai határtól messze is érződött. A folyamatosan változó helyzetben rengeteg ellentmondásos információ keringett.

„Végül egyik pillanatról a másikra döntöttem el, hogy Magyarországra jövünk az EMIH által szervezett járással. Korábban próbáltam min-

denféle járatokra jegyet venni, de törölték őket és a magyar turisták kimentése után úgy tűnt, nem lesz a kettős állampolgároknak mentőjárat.”

Az EMIH által szervezett járat kifelé mozgósított tartalékosokat szállított, visszafelé pedig elsősorban Lioraékhoz hasonló családokat.

„Végül egyik pillanatról a másikra döntöttem el, hogy Magyarországra jövünk az EMIH által szervezett járással. Korábban próbáltam mindenféle járatokra jegyet venni, de törölték őket és a magyar turisták kimentése után úgy tűnt, nem lesz a kettős állampolgároknak mentőjárat.”

„Rengeteg csoport alakult, hogy segítsék egymást információval az emberek. Amikor jött a hír, hogy felszállt Budapestre a gép, és négykor landol Eilat mellett, Ramonban, akkor tudtam, hogy el kell döntenem, mit akarok, mert ez volt abban a pillanatban az egyetlen biztos kiút. Végül fogtam a csomagjainkat, taxival lementünk délre és felszálltunk a gépre.”

„Nagyon segítőkészek voltak az EMIH munkatársai, különösen sokat segített Smuel Oirechman, aki mindig mindenről tájékoztatott bennünket, és köszönettel tartozunk Köves rabbinak is, aki sokat segített nekünk.”

Budapesten barátoknál szálltak meg, az utazás feszültsége pár nap alatt oldódott csak föl bennük. Ekkor kellett eldönteni, hogyan tovább. A gyerekek egy

MEGKÖNYVEBBÜLT MOSOLY – SIKERÜLT ELÉRNI A REPÜLŐT

részenek volt online oktatás, de sokkal inkább közösségre, állandó elfoglaltságra volt szükségük. Mivel a gyerekek nem beszélnek magyarul, az itteni zsidó iskolákba nehéz lett volna beadni őket. Azonban nem ők voltak az egyetlenek, akiknek ezt a problémát meg kellett oldani.

„Sok család jön ide, vagy mert valami kapcsolódásuk van, vagy azért, mert itt nincsenek muszlimok. Minden nap érkeznek új családok. Nekem nagyjából 20-30

magyar gyökerű családdal és kb. 50 izraelivel van kapcsolatom.” A menekülők az ország egész területéről jönnek, északról, délről, sokan evakuált településekről. „Sok nő jön gyerekekkel egyedül. Nekik a férjük bevonult vagy nem tudja elhagyni a munkahelyét, és vannak köztük egyedülálló anyák is. De jönnek egész családok, nagyszülőstől. Terhes nők, vagy olyanok, akik nemrég szültek.”

A gyerekek helyzetét a magyarországi izraeliek lubavicsi közössége és a Bét Menáchem iskola közösen segítette megoldani. Raskin Smuel rabbi felkérésére Faigen Tzivia kezdte megszervezni az ideiglenes óvodát és iskolát, ahova Liora két kisebb gyereke, a 8 éves Jiszráél és a 6 éves Naomi is elkezdett járni, nagyjából száz társukkal együtt.

A Bét Menáchem iskola felső szintjét napok alatt felkészítették és átadták erre a célra. Az igazgatónő, Oberlander Batsheva a közösségi médiában mutatta be az előkészületeket és kérte a közösség tagjait, hogy segítsenek játékokkal és héber mesekönyvekkel berendezni azokat. Négy csoportban fogadják 2-8 éves korig a gyerekeket. Az épületben folyamatosan zajlik a magyar bölcsőde, óvoda és iskola élete, mellettük 100 gyereket tudnak elhelyezni. „Folyama-

tosan telt ház van, ha valaki elmegy, várólistáról lehet bekerülni” – tudtuk meg Faigen Tziviától.

„Ez a program nagyon nagy segítség” – folytatja Liora. „Keretet ad a gyerekeknek. Nagy pozitívuma, hogy héberül beszélő környezetben vannak, reggelit és ebédet kapnak, megfizethető árért. Az itteni közösség tagjai gyűjtést szerveztek, játékokat, könyveket, ruhákat hoztak. Nem lehet elmondani, hogy mennyi segítséget kapunk, mennyit tett bele mindenki, hogy ez működhessen.”

Maguk az izraeliek is részt vesznek a szervezésben. Liora például a minden nap besegítő, önkéntes szülőket koordinálja.

„A gyerekeim tanítója egy izraeli tanárnő, aki maga is most menekült ide a két lányával. A tanárok munkáját madrichák segítik, ők az itteni sliáchok gyerekei, akik szintén nem tudnak visszamenni Izraelbe.”

A program egyik célja, hogy segítse a gyerekeket a mindennapi rutinjuk megőrzésében, és az érzéseik feldolgozásában, játékok, játékos foglalkozások segítségével.

Liora egyelőre nem tudja, meddig marad Budapesten, ahogy a többiek is tanácstalanok:

„Állandó téma, ami mindig feljön köztünk, hogy mikor tudunk majd visszamenni. Van egy kettősség, de abban mindenki egyetért, hogy amíg nem dől el a szárazföldi invázió sorsa, addig maradnak.”

Időközben azonban az élet elkezdett visszatérni a normál kerékvágásba Izraelben, az iskolák újra frontális oktatást tartanak, így több családnak vissza kellett mennie. Liora 13 éves fia is hazatért és csatlakozott időközben Izraelbe visszaérkezett két idősebb testvéréhez:

„Nekik elindult az iskola, a pincében az is vannak tantermek, így biztonságban tanulnak egész nap. A nagyszülőknél vannak, ahol van óvóhely.”

Liora szabadúszó művész: zenekarával lép fel, workshopokat tart és iskolákban tanít szerződéssel, így most, hogy nem dolgozik, nincs fizetése:

„Zoomon nem lehet zenét tanítani, workshopokat tartani. Az egyik iskolát, ahol tanítok, evakuálták. A zenekarom szintén egy olyan településen próbál, ami evakuálva van, tehát ha ott lennék se tudnék dolgozni. Még ha be is indul az iskolai tanítás, akkor sem lesznek a délutáni zeneórák megtartva. Itt viszont már kaptam néhány felkérést, például, hogy zenéljek a divatbemutatón, aminek a bevételéből Izraelt támogatják. Nagyon örülök, hogy amíg itt vagyunk, addig is zenélhetek, és ezzel egy kicsit visszaadhatok a közösségnek, akik most nagyon sokat segítettek nekünk.”

Csak együtt győzhetünk!

Megrázó videók és fotók járnak be az internetet. Demonstrációk zajlanak itthon és más országokban a túszojért. Mindannyian ugyanazt érezzük: a jól ismert szlogenből, a „soha többé”-ből a soha most van, amikor Izraelben és azon kívül is újra embereket támadnak meg csak azért, mert zsidók.

Emellett viszont az egész világon és Izraelben is érezhető, hogy hatalmas egység alakult ki a zsidóságon belül – mert tudjuk, hogy egy nép, egy test és egy szív vagyunk. Hogy a múltunk, a jövőnk, a hitünk és a kék-fehér lobogó olyan kötéllékkel köt össze bennünket, amelyet nem lehet eltépni, és együtt győzni fogunk.

ÁM JISZRÁÉL CHÁJ!

#prayforisrael

Az ima segít

A karmesternek. Zsoltár Dávidtól.

Hallgasson meg téged az Örökkévaló a szorultság napján, oltalmazzon téged Jákob Istenének neve; küldje segítségedet a Szentélyből, és Ciónból támogasson téged! Emlékezzék meg mind a lisztáldozataidról és égőáldozatodat kövérnek fogadja! Széla. Adjon neked szíved szerint, és minden tanácsodat teljesítse. Hadd ujjongunk segítségében, és Istenünk nevében emelünk zászlót; teljesítse az Örökkévaló mind a kéréseidet! Most tudom, hogy megsegítette az Örökkévaló az Ő föl Kentjét, meghallgatja őt szent egeiből segítő jobbánál hatalmas tetteivel. Ezek a szekérral, azok a lovakkal –, de mi az Örökkévalónak, Istenünknek nevét emlegetjük. Ők görnyedtek és elestek, de mi föl keltünk és fennmaradtunk. Örökkévaló, segíts! A király hallgasson meg bennünket, amely napon felkiáltunk.

20. zsoltár

Zarándoklás éneke.

Dávidtól. Örültem, mikor azt mondták nekem: az Örökkévaló házába menjünk. Ott álltak lábaink kapuidban, ó Jeruzsálem! Jeruzsálem, mely építve van, mint oly város, mely egyaránt összekapcsolatott; hová felvonúltak a törzsek, Jáh törzsei, bizonyosságul Izraelnek, hogy hálát adjanak az Örökkévaló nevének. Mert ott ültek trónokon törvényre, trónjain Dávid házában. Kérdeztétek Jeruzsálem békéjét: boldogok legyenek, kik téged szeretnek! Legyen béke bástyádon, boldogság palotáidban!

122. zsoltár

A karmesternek. Zsoltár Dávidtól.

Az Örökkévaló az én pásztorem, nem szenvedhetek hiányt. Pázsitos réteken deltetet, csendes vizekhez terelget engem. Felüdíti lelkem, igaz ösvényen vezet Neve kedvéért. Ha sötét szakadékban járok is, nem félek a bajtól, mert velem vagy, botod és támaszod lesz a vigaszom. Asztalt terítesz elém ellenségeim szeme láttára, olajjal kened fejemet, csordultig töltöd poharamat. Csak jóság és szeretet vesz körül életem minden napján, s életem végéig az Örökkévaló házában lakom.

23. zsoltár

A tfilin működik

Izraeli testvéreinket segítheted azzal, ha értük is felrakod a tfilint. Ha ehhez segítségre van szükséged, keresd fel a zsido.com-ot:

A szombati gyertyagyújtás fényt hoz

A gyertyagyújtás időpontjait itt találod:

Az adomány életet ment

A segítségnyújtásra mindannyiunknak van lehetősége, küldd el adományodat a Mágén Dávid Ádom (Vörös Dávid-csillag) mentőszolgálathoz:

A természet és a TEREMTŐ

CHANA DEUTSCH írása

Tudd, hogy minden egyes pásztornak megvan a saját dallama.

Tudd, hogy minden egyes fűszálnak megvan a saját dala.

És a füvek dalából készül a pásztor dallama.

Milyen csodálatos, milyen csodálatos és kellemes hallgatni a dalukat.

Nagyon jó imádkozni közepeztük és örömmel szolgálni az Örökkévalót.

És a füvek dalából megtöltődik a szív és áhítózik.

*És amikor a szív megtelik a dallal és Izrael Földje iránt áhítózik,
nagy fény árad és a Föld szentségéből átkerül rá [a szívre].*

És a füvek dalából készül a szív dallama.

Füvek dala

Az Örökkévaló akaratának megtestesülése

A zsidóság álláspontja szerint az, amit természetnek nevezünk, nem más, mint Isten akaratának fizikai megtestesülése. A napsütés, az eső, a madár szárnycsapásai és a fűszálak növekedése – mind-mind az isteni akarat részei, nem önmagukban álló, saját elhatározásból létrejövő történések. A zsidó filozófia szerint semmi sem működik magától, minden, még a legkisebb fűszál is Isten akaratának alárendelten növekszik. Semminek sincs saját akarat: a világ minden egyes apró részlete az isteni akaratot teljesíti. Az Örökkévaló folyamatosan teremti és újrateremti a világot, és ha ez a szüntelen teremtő akarat a másodpercnek akár csak egy töredékére is megszűnne, a világ úgy zuhanna vissza a semmibe, mint ha soha nem létezett volna. A számkra esetleg hétköznapiak tűnő természet éppen úgy Isten akaratának a megnyilvánulása, mint a természetfeletti (más néven a csoda) – a különbség csupán annyi, hogy míg az előbbi rendszeresen megtörténik, addig az utóbbi ritkább.

A természet: a növények, az állatok vagy akár az élettelen anyagok azért viselkednek egy bizonyos módon, mert Isten azokkal a jellegzetességekkel vagy képességekkel ruházta fel őket. Jó példa erre Chánina ben Dosza lányának története (*Táánit* 24b-25a). Egy péntek este, amikor már meggyújtották a szombati fényeket, és a jámbor és csodatevő hírében álló rabbi épp el akart indulni a zsinagógába, a lánya sírva fordult hozzá. Kérdésére, hogy mi történt, a lány elmondta, hogy olaj helyett véletlenül ecetet töltött a szombati lámpásokba, így attól fél, hogy hamar ki fog hunyni a láng, és sötétben kell elfogyasztaniuk a szombati lakomát. A rabbi azonban megnyugtatta őt, azzal, hogy az olaj nem magától ég, annak égéséről is az Örökkévaló gondoskodik és Ő – ha úgy akarja – képes arra, hogy az ecettel is megtegye ugyanezt. Rabbi Cháninán elment a zsinagógába, és amikor hazatért, a gyertyák fényesen égtek. Sőt, egész szombaton égtek, és csak azután hunytak ki, hogy ezekből a csodálatos fényekből vettek lángot a hávdálá gyertya meggyújtásához.

Isten maga a természet?

A magyarázók felhívják a figyelmet arra, hogy a bibliai héberben nem létezik a „természet” kifejezés. A ma használt „tevá” – héberül: טבע szó csak a középkorban került bele a nyelvbe. Ezzel kapcsolatos David Nieto rabbi (1654–1728) esete, aki 1702-ben lett a londoni spanyol zsinagóga rabbi. Nieto rabbi a megválasztása után mondott egyik első beszédével hatalmas vitát kavart, és többen egyenesen eretneknek tartották ettől fogva. Arról beszélt ugyanis, hogy Isten egyik nevének számértéke azonos a természet szó számértékével, vagyis Isten maga a természet. A számértékek összehasonlítása a tóramagyarázat egyik széles körben elterjedt formája és az eset megértéséhez figyelembe kell venni a történelmi körülményeket, hogy lássuk, mi kavarta fel ennyire a közösséget. A korszakban ugyanis igencsak eluralkodott a panteizmus eszméje, mely magát a természetet emelte isteni szintre. A Baruch Spinoza-féle panteista filozófia tagadta a monoteisztikus Istenképet, illetve a mindent átható isteni akarat létét, ehelyett a Termé-

szetet helyezte a középpontba. Ni-eto közösségének tagjai tehát joggal érezték úgy, hogy új rabbijuk a kiátkozott Spinoza (1632–1677) panteista eszméit vallja. A rabbi azonban való- jában éppen ennek az ellenkezőjét ál- lította: azt vallotta, hogy nem létezik a „Természet”, hanem csakis az isteni akarat az, ami áthat és meghatá- roz mindent.

Jogok és kötelezettségek

A zsidóság szerint a világot az Örök- kévaló teremtette, és meghatározott céllal helyezte el benne az embert: „És vette az Örökkévaló Isten az embert és belehelyezte Éden kertjébe, hogy meg- munkálja és őrizze azt” – olvassuk a teremtés történetében (1Mózes 2:15.). Sőt mi több, a Tóra szerint az em- bernek nem csak célja van a terem- tett világon belül, hanem a teremtés más részei fölött áll: „Megáldotta őket Isten és mondta nekik Isten: Szaporodjatok, sokasodjatok, töltsétek be a földet és hódítsátok meg; és uralkodjatok a tenger halán, az ég madarán és minden élőn, mely mozog a földön” (1Mózes 1:28.).

A jogokkal azonban kötelezettsé- gek is járnak, erre világít rá a mid- rás (Kohélet rábá) egyik magyaráza- ta: „Amikor Isten megteremtette az embert, megmutatta neki az Éden- kert összes fáját és azt mondta: Lá- tod, milyen csodálatosak és dicséret- re méltóak a műveim? És mindent, amit teremtettem, neked teremtet- tem. Légy óvatos, és ne tedd tönkre, ne rombold le a világomat, mert ha így teszel, senki nem jön utánad, hogy kijavítsa azt.” Ez a zsidóság hoz- záállása a teremtett természethez: ne romboldj. Amennyiben szükségünk van rá, használhatjuk mindazt, amit az Örökkévaló a rendelkezésünk- re bocsátott, ám tönkre nem tehet- jük a természetet. Ez a *bál táschit*, a ne romboldj törvénye, melyet a Tóra eredetileg gyümölcstermő fákra vo- natkoztat, ám bölcseink a világ egyéb aspektusaira is kiterjesztették:

Ha ostromolsz egy várost hosszú időn át, harcolván ellene, hogy bevedd azt, ne pusztítsd el fáját, fejszét emelvén rá, mert ehetsz róla, de ki ne vágd azt, mert ember-e a mező fája, hogy ostrom alá jusson előtted? Csak azt a fát, melyről tudod,

hogy nem gyümölcsfa, azt megronthatod és kivághatod, hogy építs ostromot a vá- ros ellen, amely háborút visel veled, amíg el nem esik. (5Mózes 20:19–20.)

A Tóra törvényeit rendszerező ha- talmas művében, a Misné Torában (Királyok és háborúk 6:10.) így kom- mentálja ezt a tilalmat Maimoni- dész (Mose ben Maimon rabbi, 1138– 1204): „És nemcsak a fákról van szó. Hanem arról, aki edényeket tör ösz- sze. Ruhákat tép szét. Épületet dönt le. Forrást töm el. És ételt tesz tönkre rossz szándékkal. [Aki így tesz,] meg- szegi a ne romboldj tilalmát.”

Természetvédelem, mint isteni parancs

Fontos azonban kiemelni, hogy az embernek nem önmagáért kell véde- nie a természetet vagy a környezetet, hanem azért, mert erre utasítást ka- pott magától a világot teremtő Isten- től. Árje Levin rabbiról, a jeruzsálemi cádikról, a bebörtönözött atyjáról (1885–1969) mesélik, hogy egyszer mentorával, Ávrám Jicchák Kook rabbi- val (1865–1935), az államalapítás előtti Izrael első askenáz főabbijával sétált, és ahogy beszélgettek, észre sem véve, mit tesz, letépett egy fale- velet. Kook rabbit azonban felkavar-

ta a jelenet, és azt mondta: „Én sosem tépek le egyetlen levelet, egyetlen fűszálat vagy bármi más élő dolgot, hacsak nincs rá szükségem, hiszen a növényvilág min- den egyes eleme dalt énekel és a teremtés isteni misztériumának titkát lélegzi ki.”

Árje Levin rabbi és Avaraham Jicchák Kook rabbi történetének párhuzama a hatodik lubavicsi reb- be, Jozsef Jicchák Schneersohn rab- bi (1880–1950) gyermekkorából szár- mazik. Gyakran előfordult, hogy a

gyermek az erdőbe ment sétálni ap- jával, az ötödik rebbével, a rebbe Rá- sábbal (Sálom Dovber Schneersohn, 1860–1920). Egy ilyen alkalommal történt, hogy miközben sétáltak és beszélgettek, a gyermek szinte észre sem véve, mit tesz, egy levelet tépett le az egyik fáról, mely alatt elhalad- tak, és morzsolgatni kezdte az uj- jai között. Apja látta, mi történt, de nem szólt, csak tovább fűzte a szót. Beszélt a Báál Sém Tovról, a hászidizmus alapítójáról, aki azt tanítot- ta, hogy a világ minden egyes apró részlete az Örökkévaló és csakis az Örökkévaló felügyelete alatt áll. Ha például egy levél lehullik a fáról, és jobbra-balra libegve alászáll, majd végül egy bizonyos, a számára a vi- lág kezdetétől fogva kijelölt helyen földet ér, az éppen úgy a Teremtő akarata szerint történik, mint min- den más, ennél jóval nagyobb horde- rejűnek tűnő esemény. Amíg a levél létezik, addig Isten akarata szerint működik. Ugyanígy gondoskodik a Mindenható a világ minden egyes részletéről, legyen az kicsi vagy nagy. Mindennek célja, oka van, minden az isteni akaratot teljesíti, a világ eleve elrendelt, végső céljához visz köze- lebb. „Most hát, fiam” – szólt a reb- be Rásáb –, „nézd, hogy hogyan ron- tottál el valamit gondolkodás nélkül, amit a Mindenható teremtett. Ennek a levélnek célja volt! Isteni szikra rej- lett benne. Saját élete volt! Most pe- dig mondd meg nekem: hogy gondo- lod, hogy a levél léte kevesebbet ér a te létednél?”

Hítbodedut: az elvonulás csodája

A Kook rabbi által és cikkünk nyi- tó idézetében is említett „növények dala” a hászidizmus breszlávi ágát alapító Náchmán rabbi (1772–1810) nevéhez fűződik. A hászid mesterek különösen szoros és közeli kapcsola- tban voltak a természettel. Rend- kívül fontos volt számukra a termé- szetből merített inspiráció, és sokan közülük sok időt töltöttek a szabad- ban, elvonulva a világ zajától. Ezt úgy nevezik: *hítbodedut*, elkülönülés, melynek során magányosan elvonul- nak a természetbe, a világ zajától

távol, hogy ott imádkozzanak, elmélyüljenek és minél jobban, minél mélyebben megértsék és átéljék az Örökkévaló nagyszerűségét. A Báál Sém Tovtól a breszlávi Náchmán rabbin át a nagykállói Taub Ájzik rabbiig számos csodarabbi, nagy hászid vezető gyakorolta rendszeresen a természetbe való elvonulást és ennek segítségével az Istennel való, minél közvetlenebb kapcsolat keresésének gyakorlatát. A breszlávi Náchmán rabbi tanításaiban kiemelt szerepet játszik az Örökkévaló által teremtett természet csodálata. Minden levélnek, virágnak és minden fűszálnak megvan a saját, a teremtésben betöltött és semmi más által be nem tölthető helye és szerepe. Náchmán rabbi azt tanította, hogy minden pásztornak megvan a saját dallama aszerint, hogy hol legelteti a nyáját, mert minden egyes állatnak megvan a saját füve, melyet meg kell ennie. A pásztor nem legeltet mindig ugyanazon a helyen és azon füvek és helyszínek szerint, ahol jár, kialakul a saját dallama. Mert minden egyes fűszálnak megvan a saját dala és ebből áll össze a pásztor dallama. Amikor valaki a mezőn imádkozik, akkor minden egyes fűszál és más növény is az Örökkévalóhoz fohászkodik és imáikkal erősítik a közöttük imádkozó embert: „Világ Ura, add meg nekem a képességet arra, hogy egyedül

legyek. Legyen az a szokásom, hogy minden nap kimegyek a fák és a füvek közé, minden növekedő dolog közé, és lehessen ott egyedül, hogy azzal beszélhessek, akihez tartozom. Tudd, hogy minden pásztornak és pásztorlányoknak megvan a saját dallama [nigun] minden egyes fűszálhoz és minden helyszínhez, ahol terelik a nyájukat. Mert minden egyes fűszálnak megvan a maga dala, és a pásztorok ezekből a dalokból állítják össze a saját dalaikat.”

Dávid király és pók

Az Isten által teremtett, rendkívül színes és változatos világban mindennek helye van. Még ha emberi értelemmel nem is tudjuk felfogni, a hatalmas isteni tervbe minden növény és állat pontosan beleilleszkedik. A midrás (Smot rábá) Áchá bár Chánina rabbi nevében idézi: „Minden, amit fölöslegesnek látsz a világban – például a kígyók és a skorpiók –, a világ teremtésének nagyszerű tervébe illeszkedik”. Ezt példázza utolsó, a midrásból (Ben Szira) ismert történetünk Dávid királyról és a pókról.

Dávid apja legkisebb fiaként pásztorfiú volt, terelgette a nyáját és sok időt töltött a természetben. Szerette Istent és csodálta mindazt, amit Isten teremtett: a fákat, a füveket, az állatokat, erről tanúskodnak zsoltárai is. Csak azt nem tudta megérte-

ni, mi végre teremtette Isten a pókot. Amikor feltette a kérdést Istennek, Ő így felelt neki: „Eljön a nap, amikor megérted, miért teremtettem a pókot. Akkor majd hálát adsz nekem a bölcsességemért. Csak várj türelemmel”. Jó néhány év eltelt. Miután Dávid legyőzte a filiszteus Góliátot és más győzelmeket is aratott, az akkoriban uralkodó Saul király egyre irigyebb és dühösebb lett Dávidra, mivel félt, hogy az egyre inkább megerősödő Dávid előbb-utóbb ellene fordul, hogy letaszítsa őt a trónról és ő maga legyen a király. Legjobb katonáit küldte, hogy fogják el Dávidot, ő pedig menekülőre fogta. Egy napon, amikor az üldözői már majdnem elérték, Dávid egy sötét barlangban talált menedéket. A barlang falához lapulva Istenhez fohászkodott, hogy mentse meg az életét. Hirtelen azt vette észre, hogy egy pók, szorgalmasan ide-oda futkosva hálójával fonja be a barlang bejáratát. Alighogy a kis állat befejezte művét, az első katona már rá is talált a barlangra. „Talán itt bujkál Dávid!” – kiáltotta, ám társa leintette: „Nézd ezt a hatalmas és sűrű pókhálót. Régóta nem járt erre egy lélek sem.” A többiek igazat adtak nekik, továbbmentek és Dávid megmenekült. Ekkor végre megértette, hogy Isten végtelen bölcsességében teremtette a pókot és a természet minden egyes elemét.

Őszi túrák Izraelben

AZ ÚJ ÉV KEZDETÉVEL

NAFTALI DEUTSCH *írása*

Itt az ősz, amikor még Izraelben is véget ér a forróság és alkalmassá válik az idő arra, hogy akár a sivatagban is kalandozzunk. Ezúttal a Holt-tenger Jeruzsálemhez legközelebb eső, északnyugati partvidékére kalauzoljuk önöket, ahol a külföldi látogatók által kevésbé ismert, ám nagyszerű élményt kínáló kiránduló-útvonalat mutatunk be. Aki már járt Izraelben, nagy valószínűséggel kirándult Éjn Gediben, ebben a vízesésekben még nyáron is bővelkedő, sokféle túraútvonalat felsorakoztató nemzeti parkban, mely Izrael egyik legnépszerűbb természeti látványossága. Az alábbi helyszínek az oda vezető út mellett bújnak meg. A túra két részből áll, a két helyszínt ugyanazon a napon, egymás után is fel lehet keresni, de önmagukban is megérnek egy-egy látogatást.

Az egyik kirándulólhely, Énot Cukim egy édesvízű tavakkal és nádasrengeteggel tarkított nemzeti park, a másik pedig Ros Cukim, a Holt-tenger fölé magasodó hegylánc tetején kialakított kilátóhely. Utóbbit a nemzeti park mellől induló jelzett úton lehet megközelíteni. A legjobb ötvözni e két helyszín megtekintését: a jó erőnléttel követelő hegymászás után nagyszerű érzés megmártózni a hűvös, forrásvízzel táplált medencék valamelyikében.

Énot Cukim

A helyiek által az arab nevéen, Éjn Fás'cháként is emlegetett nemzeti park a Holt-tenger északnyugati partszakaszán, 2500 hektáron terül el. Ez a világ legmélyebben (-380 m) fekvő nemzeti parkja. A medencéket tápláló források vize a Júdeai-hegyekre hulló csapadékból származik.

Talán erről a területről szól *Jechezkél (Ezékiel) próféta könyve* (47:10.):

„És lészen, állanak mellette halászkövek Éjn-Geditől Éjn-Eglájimig, hálók kiterítő helye lesz; neme szerint lesz a haluk, mint a nagy tenger hala, igen sok.”

A kis tavak egy részében valóban sok hal él, tehát nem elképzelhetetlen, hogy az élővilágtól mentes Holt-tenger közelében egykor halászattal is foglalkoztak. A közelben fekvő, 1929-ben alapított, 1948-ban a jordán hadsereg által lerombolt, majd 1968-ban újjáépített Kália kibuc egy ideig ezekből a forrásokból nyerte az édesvizet a halgazdaságához, beteljesítve ezzel a bibliai próféciát. A település neve is az újjászületésre utal: Kám Letchijá Jám Há-mávet – életre kelt a Holt-tenger.

A park bejáráshoz közeli részén nagy méretű, felnőtteknek is kiváló úszási lehetőséget kínáló medence és egy alacsony vízmélységű, gyermekek számára kialakított medence található, amelyeket sekély patakok kötik össze. A medencék körül hatalmas, árnyékot adó pálmafák állnak, a kikapcsolódást kihelyezett padok, asztalok és grillrácsok, a kényelmet kulturált zuhanyzó és mellékhelyiség segíti.

A park keleti végén további, kisebb méretű medencékre lelhetünk, amelyek egy részét teljesen árnyékba borítják a följük hajló fák. A park két

fele között 3–4 méter magasra növő nádasban haladó ösvényeken közlekedhetünk. Egykor itt húzódott a Holt-tenger partja, ami a vízmenyiség nagy mértékű csökkenése miatt mára 2 kilométer távolságra került, így már nem megközelíthető. A jelenség szomorú mementója egy semmibe vezető strandlépcső, amely a parti sáv 1984-es helyzetét szemlélteti.

E terület mindig is messze feküdt a nagyobb településektől, ám mégis számos régészeti emlék került itt felszínre, és nemcsak a néhány kilomé-

terre fekvő kumráni barlangokból, ahol a híres holt-tengeri tekerceket találták.

A forrás közelében már a II. vaskorban, 2500–3000 évvel ezelőtt, Izrael királyai idejében erődöt emeltek. Heródes korában, 2000 évvel ezelőtt pedig egy farm működött itt, amelynek romjai megtekinthetők a park bejáratától jobbra eső területen. A lakóház és a zárt udvar mellett egy illatos balzsamot gyártó üzem működött, ahol a rendkívül drága, sivatagi éghajlatot kedvelő áfarszemont (*lásd keretes írásunkat*) dolgozták fel.

Az Énot Cukim területén működő gazdaság mindössze kétszáz évig állt fenn, mert a rómaiak ellen vívott nagy felkelés során (66–70) lerombolták. Később ismét benépesült, de a Bár-Kochva felkelés során (132–135) újra elpusztították. Ahogy a korszakban emelt zsidó települések mindegyikén, itt is feltártak mikvét, azaz rituális fürdőt. A terület fejlesztése 1967 után indult be, amikor a hatnapos háborút követően a környék felszabadult a jordán megszállás alól és Izrael fennhatósága alá került.

Az oázis rendkívül gazdag állat- és növényvilággal rendelkezik. A számtalan hal- és madárfaj mellett ragadozók is kedvelik a vízben és élelemben gazdag területet: hiénák, farkasok, hiúzok és menyétek élnek a környéken. A park jelentős része szigorúan védett övezet, amit kerítés véd a látogatóktól. Ez a területet kizárólag vezetett túra keretében látogatható. Vasárnaponként angol nyelvű csoportok is indulnak, a belépőjegyzen felül nem kérnek pénzt a részvételért.

Ros Cukim

A nemzeti park bejáratával szemben, a főút másik oldalán indul az a meredek, sziklás túraútvonal, amelynek végén egy fantasztikus, épített kilátót találunk.

Talán furcsa lehet, amikor a három kilométeres, egy órát igénybe vevő mászást követően azzal szembeesünk, hogy még a tengerszintet sem értük el: a hegycsúcs mínusz 80 méter magasságban van. A látvány azonban mindenért kárpótol: a lábunk alatt fekszik a Holt-tenger és a nemzeti park, szép időben gyönyörűen látszanak a túlparton, a mai Jordánia területén fekvő Moáv hegyei, délre feltűnik az ősi város, Jerikó, mögöttünk pedig a Júdeai-sivatag húzódik.

Érdemes megtenni még néhány száz métert észak felé, ahol egy másik, talán még drámaibb panorámát nyújtó kilátópont található. A túraútvonal kezdetéhez a felfelé vezető úton térünk vissza. Mászás közben ne térjünk le a fekete jelzéssel ellátott útról, mert a meredek hegyoldalt lazán borítják a kövek, könnyen megindulhat a lábunk alatt a talaj.

Mivel 300 métert emelkedünk egy óra alatt, időnként érdemes megállni, inni, pihenni és gyönyörködni a tájban. Egy-egy nagyobb szikla tövében árnyékra is lelhetünk. Ne feledjük: a sivatagban vagyunk, tehát

Gileád balzsamja

A Tórában *kátáf* néven szereplő *áfarszemont*, más néven Gileád balzsamját ősidők óta termelték Izraelben. Az arannyal egy árban árusított növény termesztése sokak megélhetését biztosította a környéken. A Biblia kommentátorai szerint Salamon király is ezzel kedveskedett Sába királynőjének. A Josephus Flaviusként ismert zsidó történetíró, Jozsefben Mátitjáhu pedig arról tudósít,

hogy az egyiptomi Kleopátra királynő is afarszemont kapott hódolójától, a római Marcus Antoniusztól. Ami még fontosabb, hogy nélkülözhetetlen összetevője volt a jeruzsálemi Szentélyben bemutatott füstölőszernek is. A zsidók kiűzetésekor megsemmisültek az afarszemon-ültetvények, ezért napjainkban több elképzelés is létezik arról, hogy pontosan melyik növényről van szó. Sokak szerint a *Commiphora gileadensis*, magyarul mirhhafa vagy arabiai balzsamfa az eredeti növény. Így gondolja ezt Gáj Erlich is, aki a kiránduló útvonal, az Almog kibuc melletti útkeresztesítés (*Comet Almog*) közelében létesített farmot, ahol afarszemont, illetve más, a Bibliában szereplő, illatszer készítésére alkalmas növényt termeszt. A farmon vezetett látogatást lehet tenni és egy kis ajándékbolt is működik, ahol a helyszínen készített termékeket árusítják. Érdekeség, hogy az Erlich-féle afarszemont Jisráel Áriel rabbi, az egykori Szentély tárgyait rekonstruáló *Máchon Mikdás* (Szentély Intézet) vezetője az eredeti, Tórában említett növényként ismeri el.

gondoskodni kell a folyamatos folyadékpótlásról, még abban az esetben is, ha – a száraz meleg miatt – nem érzünk szomjúságot. A túra nem igényel sem hegymászó tudást, sem különleges felszerelést, de szükséges némi erőnlét, hogy a mászás örömet okozzon. A bőséges mennyiségű folyadék mellett túrabakancs, de legalább zárt cipő, sapka, napszemüveg és fényvédő krém (télen is) ajánlott. A telente időnként lezúduló esőzések idején az áradásveszély (ld. keretes írásunk) miatt nem javasolt az útvonal, nyáron pedig kizárólag kora reggel vágjunk neki, mert nap közben jóval negyven fok fölé emelkedhet a hőmérséklet.

Megközelítés: Éjnot Cukim a 90-es úton mellett fekszik, amely Izrael leghosszabb, közel 500 kilométeren át húzódó országútja: északon, a libanoni határnál fekvő Metulától egészen a déli Ejlátig tart. Nem sokkal Éjnot Cukim felett fut bele a Tel-Avivból induló és Jeruzsálemen áthaladó 1-es autópálya. Éjnot Cukim Kália kibuctól (és a mellette fekvő Kumrán nemzeti parktól) öt kilométerre délre fekszik. A kilátó meglátogatásához érdemes az autót a nemzeti park parkolójában hagyni. Tájékoztassuk a személyzetet, hogy hová indulunk, mert ilyenkor feljegyzik a telefonszámunkat, zárás után pedig felveszik a kapcsolatot azokkal a túrázókkal, akik nem jelezték, hogy visszatértek.

A menetidő gépkocsival Jeruzsálemből 50-60 perc, Tel-Avivból másfél-két óra. A Waze-be a következőt írjuk be: Einot Tsukim.

Autóbusszal a jeruzsálemi buszpályaudvarról induló 486-os, 487-es vagy 421-es járatral közelíthetjük meg.

A nemzeti parkba jegyet kell váltani, melynek ára felnőtteknek 35 sékel, gyermekeknek 20 sékel, éves parkbélpótlással ingyenes. Nyitvatartás: nyári időszak alatt 8-17 (pénteken 16-ig), júliusban és augusztusban hétköznapokon 19-ig, téli időszak alatt 8-16 (pénteken 15-ig). A nagy medence nyitvatartásáról a nemzeti park internetes oldala nyújt felvilágosítást.

Mit kell tudnia a túrázóknak a Holt-tenger környékéről?

A Holt-tenger környéke vonzó turistacélpont, ám megvannak a maga veszélyei, melyeket semmi esetre sem szabad figyelmen kívül hagyni.

Az első és legfontosabb veszély a *kiszáradás*: mindig legyen nálunk nagyon sok – személyenként két-három liter – víz, és iktassunk be gyakran megállókat, amikor a társaság minden tagja iszik. A száraz forróságban az ember nem érzékeli olyan mértékben a vízvesztést, mint párás melegben, ezért különösen oda kell figyelni a megfelelő mennyiségű folyadék bevitelére.

A következő veszélyforrás a Holt-tenger környékére igencsak jellemző *bolán* – héberül בולען –, amit magyarul némiképp megtévesztő szóval víznyelőnek neveznek. A bolán azonban nem már meglévő, és ezért jól látható lyuk, hanem hirtelen keletkező és mindent elnyelő széles és mély gödör, melyek akár halálos veszélyt is jelenthetnek, hiszen csak akkor derül fény a létezésére, amikor valaki rálép. Ezért rendkívül fontos az a világ minden kirándulójára érvényes szabály, hogy csakis a biztonságos, jelölt útvonalon szabad haladni.

Bár az 1970-es évek óta ismert jelenségről van szó, a hirtelen megnyíló gödrök csak az utóbbi években váltak gyakori veszélyforrássá. Jelenleg több mint 5500 bolán ismert – főként a nyugati, izraeli parton –, és ez a szám folyamatosan nő. A gödrök átmérője elérheti a negyven métert, mélysége pedig a 25 métert is. Előfordulhat, hogy két vagy több, egymáshoz közeli bolán egy hatalmas lyukká omlik össze. A gödrök kialakulása elsősorban az emberi tevékenységhez kapcsolható. A Jordán-folyó elterelése, illetve a vízgazdálkodás egyéb vonzatainak eredményeképpen a tengerszint rendkívül gyorsan süllyed. A csökkenő tengerszint a talajvíz emelkedését eredményezi, ami pedig kimossa a Holt-tenger környékének talajában felhalmozódott sórétegeket. Ennek nyomán hatalmas lyukak alakulnak ki a föld alatt, és ezek elvékonyodott felső rétegének beomlásával jön létre a bolán.

Harmadikként említjük a *villámárvizeket*. A héberül *sitáfonnak* (שיטפון) nevezett villámárvíz, mely elsősorban a sivatagos részeken (például a Júdeai-, illetve a Negev-sivatagban) gyakori, jellemzően a tél és a kora tavasz természeti jelensége, de ősszel is előfordulhat. Mielőtt kirándulni indulunk, mindenképpen nézzünk utána, hogy biztonságos-e ilyen szempontból (is) az útvonalunk! Maga az áradás különleges látványosságot jelent, de csakis biztonságos távolságból! Az egyébként száraz sivatagi folyómedret ilyenkor hirtelen hatalmas mennyiségű, óriási erejű és nagy sebességgel szerteáradó víztömeg borítja el, gyakorlatilag egyik pillanatról a másikra, magával sodorva mindent, ami az útjába kerül – akár a meggondolatlan vagy látványosságra éhes kirándulókat is, érkezzenek akár gyalog, akár a legjobban felszerelt terepjáróval. Az úszni tudás ez esetben nem számít, a víz ereje, illetve a vízben sodródó kövek és egyéb tárgyak szinte lehetetlenné teszik az úszást. Ezeket az áradásokat okozhatja olyan eső is, amely az aktuális helyszíntől távolabb zúdult le, nem kell tehát feltétlenül csapadék a helyszínen ahhoz, hogy a hirtelen áradás megjelenjen. Az izraeli Meteorológiai Szolgálat előre közli, hogy hol lehet ilyenfajta vízáramlatra számítani, és sokszor le is zárnak kirándulóhelyeket, útszakaszokat, akár főutakat is.

Összegezve: mindig legyen nálunk sok víz, pontosan olvassuk el az aznapi időjárás-jelentést és kövessük szoros figyelemmel a jelzéseket. Kellemes és biztonságos kirándulást kívánunk!

ANGYALI SEGÍTSÉG: kérhetjük-e az angyalok közbenjárását imáinkban?

OBERLANDER BÁRUCH írása

2. rész

Előző számunkban azokkal az imákkal foglalkoztunk, melyekben – látszólag – az angyalokhoz imádkozunk, tőlük kérünk olyasfajta segítséget, amit csak az Örökkévaló adhat meg. A témának a Máchniszé ráchámim ima ad apropót az őszi ünnepi időszakban: a ros hájánát megelőző napokban mondott szlichot ima részeként elhangzó fohászsban, amiben az angyalokhoz fordulunk és arra kérjük őket, hogy segítsenek minket és juttassák el az elmondott imáinkat a Jóistenhez, akinek a megbocsátásáért könyörgünk.

Az előző részben több véleményt idéztünk a risonim, a korai törvényhozók (11–15. század) írásaiból, akik ellenzik a Máchniszé ráchámim ima mondását, amiben az angyalokhoz fohászunk. Az ima mondásának szokása azonban ennek ellenére tartotta magát, így most áttérünk az ácharonim, a későbbi törvényhozók idejére, ahonnan szintén egy pár híresebb rabbit idéznék, majd áttekintjük az ima mellett érvelő rabbik véleményét is.

Nem cimborálunk az angyalokkal

Elsőként Jehudá Lőw (1512–1609) prágai rabbitól idézünk¹: „nem helyes elmondani ezt az imát, mintha az angyalokhoz imádkoznánk, hogy ők tegyenek értünk valamit, pedig ilyenmire nem találunk forrást. És amit találunk a Talmudban², hogy kimentek a temetőbe, hogy imádkozzanak értünk, az csak annyit jelent, hogy

ők [a holtak] csatlakozzanak az élőkhez és ők is imádkozzanak, hiszen ők is zsidók [voltak] és szeretik a[z élő] zsidókat, ezért imádkozzanak velünk. De angyaloknál nem helyes. Még akkor sem, ha szabad azt mondani egy embertársunknak, hogy imádkozz értem. Azonban az emberek kérnek szívességet egymástól, az angyaloknál ez más, ott inkább fohászunk hozzájuk, ami, Isten őrizz, tilos lehet.”

E mögött a gondolat mögött az rejlik, hogy az angyalokkal nem állunk egy szinten, így, ha tőlük kérnénk szívességet, az, ne adj Isten, azt jelentené, mintha azt hinnénk, az Örökkévalóval osztoznának az isteni hatalomban.

Hasonlót ír Nötánél Weil német rabbi (1687–1769), a Korbán Nötánél című kommentárjában³.

A pozsonyi Schreiber-Szofér Mózes rabbi (1762–1839)⁴ Lőw rabbi szavait idézi a Máchniszé ráchámim ellen és hozzáteszi: „Izrael fiai maga-

sabb szinten állnak az angyaloknál és nincs szükségük rá, hogy angyalok közvetítsenek köztük és Isten között, aki szereti őket... Lőw rabbi szavai alapján ki kéne még hagyni a Málaché ráchámim című költeményt és a Slos eszré midot imát [a cikk elején 2. és 4. számú imákat]. Ennek ellenére szoktuk ezt mondani a közösséggel együtt, mert a közösségi imáról írva van⁵, hogy Isten nem utasítja el. Azonban én a Máchniszé ráchámim bekezdést úgy szoktam megoldani, hogy a megelőző részt hosszabban mondom, így az számomra kimarad.”

Úgy tűnik, hogy a Chátám Szofér különbséget tesz az olyan költemények között, amit részenként az egész közösség együtt mond és a Szlichotnak azon része között, amit mindenki magában mond. Előbbiből nem akart kimaradni, mert abban nagyon markánsan nyilvánul meg a közösség ereje, de az utóbbit azt átugrotta.

Nem valódi angyalok

Most pedig nézzük, milyen javaslatok születtek a probléma megoldására. Ezek részben újraértelmezik a szöveget, részben belejavítanak. Érdemes megjegyezni, hogy ezek a megoldások csak egy-egy imára térnek ki, nem az összes fent, a cikk elején említett idézetre.

Áron ben Jáákov Hákohén rabbi (13–14. század, Provence) az *Orchot Chájimban*⁶ és hasonlóan a *Kol boban*⁷ úgy magyarázzák Jochánan rabbi szavait arról, hogy az ember ne imádkozzon arámi nyelven, „mert a szolgálattevő angyalok nem ismerik ezt a nyelvet”, hogy itt nem valódi angyalokról, hanem az ember belső lelki erejéről, áhítataról van szó. Ezek az „angyalok” biztosítják a zsidók kapcsolódását az Örökkévalóhoz. Ha az ember nem tud arámiul, akkor ezen a nyelven imádkozva nem fog tudni kapcsolódni a lelke mélyéről az Örökkévalóhoz, és nem lesz megfelelő az imája.

Jehudá ben Jákár rabbi, Nachmanidész korábban idézett mestere szerint⁸ nem angyalokról van szó itt, akik az Örökkévaló színe elé viszik az imát, hanem a nemzedék jámborairól. A nagy cádikokat kérjük, akik mindig isteni kegyelmet ébresztenek, hogy most is nagyon sokat imádkozzanak értünk.

Nem kérünk, utasítunk

Lów rabbi ugyan úgy véli, az lenne az ideális, ha egyáltalán nem mondanák ezt az imát, de hozzáteszi, hogy ha mindenképp elmondjuk, akkor ne úgy tekintsünk rá, mintha az angyalokhoz imádkoznánk, hanem úgy, mintha megparancsolnánk nekik, hogy végezzék el a feladatot, amit az Örökkévaló rájuk bízott és vigyék be az imákat fenséges színe elé. Vagyis nem kérünk, hanem utasítunk.

Hasonlóképpen értelmezi a korábban már többször idézett Jáákov mondanásban: „az angyal, aki megváltott engem minden bajtól, áldja meg a fiúkat”, ezt sem áldásként vagy könyörgésként kell értelmezni, mintha az angyaloktól kért volna valamit: Jáákov itt utasítást ad az angyaloknak, hogy hozzák el az unokáinak az isteni áldást.

Sőt, mivel még ezt sem érezte teljesen helyesnek, kiegészítette azzal, hogy leginkább úgy kell értelmezni, hogy az Örökkévalóhoz fordulunk, hogy szólítsa fel az angyalokat, hogy vigyék a színe elé az imáinkat, mert az Örökkévaló ezt adta nekik feladatul. Ez esetben azonban egy betűt javítani kell az imában (nem **הכניסו רחמינו**, hanem **רחמינו הכניסו**), amitől az szerepel: vigyék be, mintegy Istent kérve erre.

Egy pijut átírása

A harmadik lubavicsi rebbe, a *Cemách Cedek*ként ismert Menáchem Mendel Schneerson rabbi (1789–1866) mindössze 16 éves volt 1806-ban, amikor megírta a *Sores micvát hátfila* című művét, amiben elmagyarázza a kabbala és a haszidizmus alapján az imádkozás lényegét. (A hagyomány szerint¹⁰ nagyapja, az Álder rebbe, Snéur Zálmán rabbi [1745–1812], nagyon megörült, amikor meglátta ezt a művet, még a *sehechijánu* áldást is elmondta afeletti örömeiben, hogy már az unokája is ilyen magas szintre ért.)

Ebben¹¹ kitér a jom kipurkor mondott *pijut* [a cikk elején idézett 5. számúra], Istent dicséző vers értelmezésére, amelynek első betűi kiadják a szerző nevét: Ámitáj (**אמיתאי**). Véleménye szerint probléma van azzal a sorral, amelyben szerepel: „Könyörgésünk, áradj reánk, vidd Teremtőd elé könyörgésünket, kérd irgalmát népedre.” A *Cemách Cedek* a *Korbán Nótánél* szavait idézve azt írja, hogy nem szabad az angyalokhoz fordulni, márpedig szerinte a „kegyelem tulajdonságától” bármit kérni (annak ellenére, hogy isteni tulajdonságról van szó), olyan lenne, mintha az angyalokhoz imádkoznánk. Ehelyett a helyes imaszöveg szerinte: „kegyelmes atyánk, fordíts ránk a kegyelmet”, vagyis **אב הרחמים** (*áv há-ráchámim*) és nem **מדת הרחמים** (*midát há-ráchámim*).

Ezzel a javítással két probléma van: részint elveszítjük a szerző nevéből a második betűt (**מ**), amit a sorok első betűi adnak ki, részint nem jönnek ki a sorok végén a rímek (**התגלגלי** helyett **גלגל עלינו**). A *Cemách Cedek*

ezeket az apró finomságokat figyelmen kívül hagyta, csak azt tartotta szem előtt, hogy teológiailag helyes legyen az ima szövege.

Ezzel pedig elérünk korunk nagy rabbijaihoz, akik további megoldásokkal álltak elő.

Mose Feinstein rabbi (1895–1986) azt írja¹², hogy édesapja az angyalokhoz szóló részeket mindig kihagyta az imából, de ahol lehetett, ott apró javításokat eszközölt a szövegeken, hogy helyreállítsa. Például a **מלאכי רחמים משרתי עליון** (Kegyelem angyalai, a Leghatalmasabb szolgálói) helyett azt mondta, **אבות העולם אהובי עליון** (Ősatyák, akik szeretik a fennvalót). A fent említett jom kipuri imát úgy javította ki, hogy nem a kegyelmet kérjük, hogy forduljon felénk (**התגלגלי**), hanem hogy mi magunk forduljunk a kegyelemhez (**נגלגלה**): „annak ellenére, hogy Amitáj rabbi nyelvezetébe nem fér bele, mert így elromlanak a rímek, akkor is így a helyes.”

Természetesen hivatalos imaszöveghez nyúlni, abba belejavítani nem lehet, és nem is tették soha. De a költeményekben, a *pijutok*ban, amiket csak a későbbi nemzedékek idejében csatoltak az imához kiegészítésként, több szabadságot engedtek meg maguknak, hogy kissé javítsanak benne.

* * *

Miután idéztünk olyanok véleményét, akik ellenzik és olyanokét, akik átírták vagy átértelmezték az ima szövegét, le kell szögezni, hogy a gyakorlatban ma az a bevett szokás, hogy a hagyományos szöveggel, javítás és kihagyás nélkül mondjuk el ezeket az imákat, és ha vannak is kivételek, arról nekem most nincs tudomásom.

Kiestünk az Örökkévaló kegyéből?

Több magyarázat is érvel a szokás mellett, az alábbiakban néhányat áttekintünk, amik miatt az eredeti költemény elmondása bevett gyakorlattá vált és amikkel a szokás hívei visszaverték a támadásokat.

Az első magyarázat a 12. századból való és a wormszi Elázár rabbi (Rabbi Elázár miGármájzá, 1160–1230?),

híres rabbi és kabbalistának tulajdonított responsum levélben szerepel¹³. „Amikor a jeruzsálemi Szentély állt, akkor a zsidók nagyon kedveltek voltak az Örökkévaló előtt és ezért nem volt szükségük közvetítőre... de miután leromboltatott [a Szentély], akkor olyanokká lettek, mint a rabszolgák, szükségük van közvetítőre, hogy közbenjárjon az érdeünkben Őelőtte”.

Szerintem úgy kell értelmezni Elázár rabbi szavait, hogy szerinte – legalábbis a Szentély idejében – meg lehet kerülni az angyalokat és nincs abszolút hatalom a kezükben, ezért a segítségüket kérni nem olyan, mint ha az angyalokat istenítenénk, vagy az Örökkévalót megközelítő hatalommal ruháznánk fel őket. Eszerint ez a vélemény nem fogadja el teljesen Maimonidész fent idézett álláspontját, mert arra utal, hogy az angyalok valóban képesek közbenjárni az érdeünkben, csak van, amikor nincs erre szükség.

Az Örökkévalóhoz imádkozunk először

A korábban már említett, a 13. század elejét élt Jehudá ben Jákár rabbi más oldalról közelíti meg a kérdést¹⁴. A válaszát úgy értelmezem, hogy mivel a *Máchniszé ráchámimot* „az ima végén mondjuk el”, miután az Örökkévalóhoz könyörögtünk, ezzel, hogy hozzá fordulunk először, kinyilvánítjuk azt, hogy a hatalom valójában az Ő kezében van és az angyalokhoz csak mintegy mellékesen fordulunk. „Hasonlóképpen a temetőben is először az Örökkévalóhoz imádkozzon, és csak utána kérje a halottakat, hogy imádkozzanak előtte, hogy fogadja el az imát, amit mi már elmondtunk. De nem szabad először az angyalokhoz imádkozni, hogy segítsenek nekünk és imádkozzanak ezért vagy azért, ha előtte nem fohászkodtunk az Örökkévalóhoz.” Erre vonatkozik, amit fentebb már idéztünk a Jeruzsálemi Talmudból, hogy nincs szükség közvetítőre. Mivel azáltal, hogy először Istenhez fordulunk, már kinyilvánítjuk, hogy ő az igazi uralkodó, ezért az ima végén már fordulhatunk az angyalokhoz egy kis plusz segítségért.

Angyali postások

A harmadik lubavicsi rebbe, a *Cemách Cedek* egy 1829-es haszid diskurzusában a következő magyarázat szerepel¹⁵: „...az angyalok felviszik az imáinkat, mert az ember beszéde a fizikai világban gyökerezik... és az angyal átveszi azt az imát és áthelyezi a spirituális dimenzióba... Ezzel lehet magyarázni, amit az imában mondunk az angyaloknak, hogy Máchniszé ráchámim „Ti [angyalok], akik felébresztik az irgalmat, vigyétek irgalmazásunkat az Irgalom Úra elé...”, ez úgy tűnik, mintha, Isten őrizz, közvetítőt helyeznénk Isten és az ember közé, ami szigorúan tilos. De a válasz az, hogy ez nem jelenti azt, hogy bármit kérnénk tőlük, Isten őrizz, hanem csak annyit jelent, hogy ők a küldöttek a lent és a fent között...”.

Szerintem a válasz lényege az, hogy nem azzal a céllal fordulunk az angyalokhoz, hogy ők is döntsenek róla, hogy jár-e nekünk, amit kérünk vagy sem, mert erről csak az Örökkévaló dönthet és ilyen hatalom kizárólag hozzá tartozik, hanem csak annyi a szerepük, hogy vigyék el az imáinkat, mint postások.

A *Cemách Cedek* válaszában van egy másik értelmezése is¹⁶. Eszerint ez ahhoz a véleményhez kapcsolódik¹⁷, miszerint, ha azt hangsúlyozzuk, hogy Isten angyalához fordulunk, azzal egyben deklaráljuk, hogy honnan kapta az angyal a hatalmát: Istentől, hiszem minden hatalom tőle származik. Ez lenne a megengedő magyarázat, miért lehet mondani a *Máchniszé ráchámimot* is. Én azonban nem látom a *Cemách Cedek* szövegében, hogy megengedné, hogy az angyaloktól kérjünk bármit, ha hangsúlyozzuk, hogy Isten angyalai ők. Ezért helyesebbnek tartom a fenti értelmezésemet a *Cemách Cedek* szavairól.

Mitől változott meg a Cemách Cedek véleménye?

Ha visszaemlékszünk, fent már egyszer idéztük a *Cemách Cedek* véleményét, csak hogy akkor, 1806-ban még egyetértett a tiltó véleményekkel és nem helyeselte ennek az imának az elmondását. Elképzelhető,

hogyan a véleménye megváltozása a zsidó felvilágosodás (*hászkálá*) és a reformtörekvések megjelenéséhez kapcsolódik. Ebben az időben kezdtek ugyanis széles körben terjedni a zsidóságban ezek a mozgalmak, melyeknek az egyik törekvése az imakönyvek lerövidítése és átírása volt¹⁸. Az érvek között kihasználták a *Máchniszé ráchámmim* körüli vitákat is: ezzel próbálták bizonyítani, hogy vannak „problémás” imák a liturgiában¹⁹. Így már sokkal jobban érhető, hogy miért gondolta át és vizsgálta meg a kérdést újra a *Cemách Cedek*: nem akarta, hogy ez által gyöngítsék meg az egész imakönyvet. Így jutott végül arra a konklúzióra, hogy meg lehet említeni és megmaradhat javítás és módosítás nélkül is az imakönyvben.

A szerénység jele

A következő magyarázat a brnói (Brünn) Jiszráélrabbi (1400–1480?) rövid, szűkszavú responsumában²⁰ a király elé járuló alattvaló példáját hozza a helyzet értelmezésére: „könnyen előfordulhat, hogy valaki az uralkodó előtt annyira kicsinek és jelentéktelennek érzi magát, hogy nem meri közvetlenül megszólítani, hanem egy alacsonyabb rangú segítőt kér meg, hogy tolmácsolja a kérését. Egyértelmű, hogy ennek oka csak a szerénység és semmiképpen nem annak az ismerése, hogy hatalom lenne a kezében. Így vagyunk mi is, amikor a Királyok Királyától kérünk áldást és megbocsátást a következő évünkre.”

Jiszráél rabbi könyve először csak 1798-ban jelent meg, akkor is kis példányszámban Szalonikiben, majd 1860-ban újranyom-

tatták a németországi Stettinben (ma Lengyelország Szczecin). Ez az oka annak, hogy magyarázata csak a 19. század második felében vált elterjedté.

A negyedik lubavicsi rebbe, Smuél Schneerson rabbi (1834–1882), a fent említett *Cemách Cedek* legkisebb fia annyira magának érezte ezt a magyarázatot, hogy innentől kezdve ahányszor az előző rebbéknek írt *kvitlit* a sírjukhoz (ezeket a kis kívánságcédulákat lubavicsban *pánnak* nevezik), mindig azzal kezdte²¹: „Kérem, ébresszen nagy kegyelmet az igazi kegyelem és jószág forrásaiból, hasonlóan a *Máchniszé ráchámmim* imához, ahogy a brnoi Jiszráél rabbi z”l magyarázta, fiáért...”. Fia és unokája, Sálom Dovber Schneerson rabbi (1860–1920)²² az ötödik rebbe és Jozsef Jichák Schneerson rabbi (1880–1950)²³ a hatodik rebbe folytatták ezt a szokást, ami elterjedté vált a lubavicsi haszidok között. Azonban a hetedik rebbe, Menáchem Mendel Schneerson rabbi (1902–1994) 1950-ben módosította ezt a szokást²⁴ arra hivatkozva, hogy a *kvitliben* nem kell forrásokot kifejteni. Ettől kezdve már nem írják a lubavicsi *kvitlikben* ezt a részt.

Azonban jól mutatja a szokás, hogy a lubavicsi rebbék a brnói Jiszráél rabbi magyarázatát fogadták el leginkább a *Máchniszé ráchámmim* ima engedélyezésére, és nem a harmadik rebbéjét vagy másokét.

Ráadásul ez a magyarázat teljesen egyezik Maimonidész véleményével, hiszen semmiféle hatalmat nem tulajdonít az angyaloknak, csupán a szerénységünket és az Örökkévaló előtti alázatunkat mutatjuk ki vele.

¹ *Nötivot olám*, *Nötiv háavodá* 12. fejezet; ² *Táanit* 16a.; ³ *Piszké háROS*, *Ros hásaná*-hoz 1. fejezet végén 3.; ⁴ *Chátám Szefér* responsum OC 166. fejezet; ⁵ *Talmud*, *Bráchet* 8a. eleje *Jób* 36:5. alapján; ⁶ *Kriát smá* 19.; ⁷ 10. fejezet; ⁸ *Uo.*; ⁹ *1Mózes* 48:16.; ¹⁰ *Szefér hátoldot – Cemách Cedek* 62. oldal; ¹¹ 7. fejezet – *Derech mi-cvotché* 117a.; ¹² *Igrot Mose* responsum OC 5. rész 43:6.; ¹³ *Yeshurun* folyóirat 3. kötet 45. oldal. Lásd még *Hamayan* folyóirat 38. évfolyom 1. szám 7. oldal; ¹⁴ *Pérus háfilor vohábráchet* uo. 142. oldal; ¹⁵ *Or háTorá*, *Brésit* 5. kötet 1897. oldal alján. A dátum uo. 1888. oldalon található; ¹⁶ Mordechai Dinerman rabbi, <https://podtail.com/en/podcast/classes-by-mordechai-dinerman/the-battle-over-machnisei-rachamim-part-2/>; ¹⁷ Jáákov Emden rabbi (*Jáábéc*, 1698–1776) a *Mor ukiá* a *Sulchán áruch*, *Orách chájim*hoz írt kommentárjában 3. fejezet – 1996-os kiadásban 13. oldal végén; ¹⁸ Lásd mind erről *Yeshurun* folyóirat uo. 36. kötet 847–853. oldal; ¹⁹ Lásd pl. Aszód Jehuda, dunaszerdahelyi rabbi (1794–1866), *Tsuvat Máhrájá* responsum, OC 21. fejezet; ²⁰ *SuT MááHáRI miBruná* 275. fejezet; ²¹ *Szefér Háamámim* 5663 2. kötet 392. oldal. De lásd *Migdál Oz* 342. oldal; ²² *Igrot kodes* 2. kötet 796. oldal, 4. kötet 145. oldal; ²³ *Rösímát hájomán* 385. oldal; ²⁴ *Torát Menáchem* 1. kötet 39. oldal.

Némák imájától HANGOSAN

A BETHLEN TÉR ZSIDÓ FEJEZETEI 1. rész

CSEH VIKTOR írása

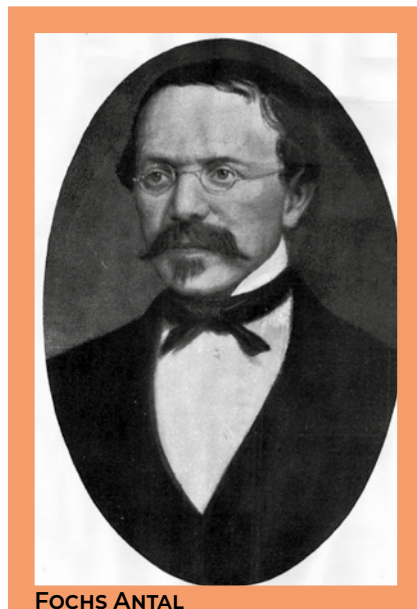
Ha a Bethlen téri zsinagóga történetét szeretnénk felidézni, akkor először is az imaház nagy múltú épületét kell megismerni, vagyis az emberbaráti szeretet egykori fellegvárának, az Izraelita Siketnémák Országos Intézete krónikáját kell felcsapni. A Judapest anno legújabb, kétrészes cikkében a Bethlen tér zsidó fejezeteit ismerhetik meg az olvasók.

A nagybetűs „névtelen”

Megsejtve halálának közeledtét, Fochs Antal, a pesti izraelita (neológ) hitközség alelnöke 1874. március 18-án nagyvonalú és példaértékű végrendelet mondott tollba: a szülei – Fochs L. Móricz és Fochs Johanna – nevét viselő több mint egy tucat, ezer forint értékű alapítványt hozott létre különböző szervezeteknél, kezdve az izraelita kézműves egylettől a magyar gazdasszonyok egyletén át több fővárosi kórházig. Nagyvonalúan járult hozzá az izraelita leányárvaház és „sinlők” házának működéséhez, a zsidó kórház újjászervezéséhez, továbbá két grandiózus alapítványt hozott létre, egy 60 ezer forint értékű, mely az izraelita fiúárvaházból kikerült ifjak képzési ösztöndíját fedezte, továbbá egy mintegy 300 ezer forintos alapítványt egy országos jellegű izraelita siketnéma intézet felépítésére.¹

A végrendelet pedig egyharmad életbe is lépett, ugyanis május 31-én este – szívan hó 16-án – Fochs Antal visszaadta lelkét Teremtőjének. Jóllehet, Fochs úr meglehetősen magas körökben mozgott, neve mégsem volt szélesebb körben ismert, végrendeletével viszont valóságos hírnevet szerzett magának, mert ahogy

egy helyen írták: „a »hiúság vására« közepett mindig titokban, névtelenül osztogatta ezreit jótékonyásra”² – bizony megszívlelendő lenne szereténysége ma is!

FOCHS ANTAL

A nagybetűs pénzhagyaték mellett lélekemelő ingóságok is előkerültek Fochs úr örökségéből, így például hat egyforma olajfestmény. Egyszer ugyanis, amikor megtudta, hogy valahol, a Józsefváros nyomorúságos szobakonyhájában tengődik egy ’48-as honvédtiszt, ki képfestéssel keresi

családja betevő falatját, rögtön rendelt tőle egy tájképet, amit később öt különböző álnéven festetett újra, így juttatva becsületes jövedelemhez az egykori szabadságharcost.³

Az örökség „szárba szökkenése”

Az örökséget gondos kezek érvényesítették a jótékony oltárán. S habár Fochs úrnak az egyes intézmények és alapítványok állítottak igazi emléket, néhány alkalommal a tárgyi jellegű emlékkallitástól sem tekintettek el, így például az izraelita árvaházban – melynek épületét anno teljesen titokban Fochs úr vásárolta meg – 1876 nyár elején, a jóttevőjük végső kívánságát figyelembe véve, miszerint temetése mindenféle ünnepélyes jelleget mellőzön, egy intim, csendes ünnepség keretében leplezték le arcképét, melyet Adler Mór (1826–1902), a magyar festők nesztora készített el. Az intézmény növendékei másnap Fochs Antal sírjánál is lerótták hálás kegyeletüket.⁴

Az izraelita siketnémák palotája Freund Vilmos (1846–1920) tervei alapján már az 1877-es őszre elkészült, s jóllehet, az ünnepélyes megnyitására még majd’ egy évet kellett várni, Grünberger Lipót (1840–1910)

FORRÁS: MILEV

GRÜNBERGER LIPÓT

igazgató két segítőjével az első emelet egy tágas termében 33 növendékkel már ekkor megkezdte az oktatást. Az új intézményt pedig a következőképpen üdvözölte a korabeli sajtó:

„Valódi palota az, magas két emeletes, veres téglából készült épület az István út azon vidékén, hova az új tervek szerint egy pompás oktagon jönne, [...] Jelenleg a palota tágas kert közepén fekszik, melyet ugyan csak pár héttel ezelőtt vettek gondozás alá, de körvonalai már is készek

DEUTSCH SÁMUEL

s a kertész által gondosan elhelyezett fácskákkal igen szép képet nyújt.

Még vonzóbb maga az épület. Egyszerű, méltóságos reneszánsz stílusban van építve, faszádjá mintegy

Grünberger Lipót

A magyar gyógypedagógia kiemelkedő alakja, ki egy emberöltőn keresztül nem csak alapítója és vezetője, de valóságos atyja volt a siketnémáknak. Vágújhelyen (Nové Mesto nad Váhom, Szlovákia) született, ahol elemi tanulmányait is végezte. A reáliskolát Bécsben fejezte be, s ott már egyetemi előadásokat is hallgatott. 1862-ben költözött Budapestre, ahol a neves pedagógus, Lederer Ábrahám (1827–1916) vezetése alatt álló tanítóképzőben nyert oklevelet. Először két évig Léván (Levice, Szlovákia) volt felekezeti tanító, ám, hogy tudásszomját oltsa, Németországba ment és ott Drezdában, Weissenfelsben, majd a lengyel Racibórzban a siketnéma oktatásra szakosodott, minek köszönhetően elnyerte a bécsi zsidó hitközség siketnéma intézetének (Allgemeine Isr. Landes Taubstummen Institut) vezetését, amit budapesti kinevezéséig folytatott. Diákoknak, tanároknak egyaránt tiltotta a jelbeszéd használatát, minden bizonnyal ennek volt köszönhető az intézetben végzetek kiváló szájleolvasási készsége. Az alsóbb osztályokban saját tankönyvéből, felsőbb osztályokban viszont az általánosan használt könyvekből oktatott, sikerrel. 1910 október végén, tisri hó 27-én hunyt el, halála nagy veszteség volt a hazai gyógypedagógiának. Ravatalát működésének fő színterén, egyben az otthonául is szolgáló intézet díszterében állították fel. Temetésén a hitközség vezetői és állami prominensek is megjelentek. Dr. Fischer Gyula rabbi heszpede után az elhunyt egyik siketnéma növendéke, Herskovits Izidor mondott ékes búcsút, a temetőben pedig egy másik tanítványa, Singer Lipót mondta a Kádis imát. (Források: Tolnai Béla, „Grünberger Lipót, 1840–1910”, *Magyar Gyógypedagógia*, 1910. 2. évf. 9. szám, 303–306. old.; „Hirek – Grünberger Lipót.”, *Egyenlőség*, 1910. 29. évf. 45. szám, 11. old.)

80 méter hosszú, kiemelkedő középdarabjának felső részén egyszerű betűkkel van kirakva: »Izraelita Siketnémák Országos Intézete«, támoszlopai magas, erőteljes kinézésű talpazatokon nyugszanak s mindkét emeleten végigfutva a nagy épületnek, a szilárdság, de egyúttal fönségesség jellegét nyújtják.⁵

Az intézmény Magyarország dicsőségére, a legmodernebb vívmányokat felhasználva épült, így az egész épületben a kezdetektől volt vízfűtőrendszer, melyben hat kemence kerिंगette a melegvizet, télre és nyárra pedig különböző szellőztető rendszerek voltak. A pincében kapott helyet a konyha, mosoda, cselédlakások, a földszinten volt az iroda, három tanári lakás, betegszoba, múzeum, dolgozószoba a fiúk részére és az ebédlő. Az első emeleten volt a lányok dolgozóterme, a tornaterem, a zsinagóga és az igazgató lakása, a második emeleten külön szárnyakban pedig hálótermek mosdószobákkal 120 növendék számára és egy-egy tanár számára hálófülkék.⁶

Beszámoló az avatásról

Két év, fáradalmat nem ismerő munka után végül 1878. június 2-án avatták fel az emberbarát újabb bástyáját, melyről az alábbi beszámoló maradt ránk:

„Az izraelita süketnémák országos intézete zárkövét vasárnap délelőtt tették le. Szép ünnep volt ez, mely nagy és díszes közönséget vonzott a jótékonyság ez impozáns új palotájába. Nem volt, ki ez áldásos hajlékba először lépve, ne gondolt volna kegyelettel Fuchs Antalra, a magyar Peabodyra, ki vagyona öthatodát e nagyszerű intézet építésére hagyta. Az előcsarnokban arany betűkkel két bibliai idézet olvasható a falakon, célzattal a süketnémákra: »Ha megszólítom, felel nekem, nem hittem volna, hogy szavaimat érti« *Jób*, 9:16. és »Aznap hallani fogják a siketek a könyvek szavait« *Jesaiás*, 29:18. Egy táblán: »Ezen intézet felállításával a névtelen alapító által Baumgarten Ignác, Deutsch Sámuel, Neuwelt Ármin és dr. Pollák bíztattak meg. Az építkezés Freund Vilmos műépí-

JUDAPEST ANNO

tő tervei szerint 1876. év május havában vette kezdetét és 1877. november havában fejeztetett be.« Alább: »Ezen intézet létesítése, hagyománya egy nemes lelkű emberbarátnak, ki élete minden gyümölcsét magasztos célokra szentelé. Isten áldása kísérje műveit.« A nagy vizsgálati teremben sokan gyűltek egybe. Vagy tizenöt padot csak a hölgyek foglaltak el (köztük a fővárosi jótékony egyesületek, intézmények elnöknői), ott voltak továbbá, Ghyczy Kálmán, Tanárky Gedeon, Kemény Gábor báró (a belügyi- és közoktatásügyi minisztereket képviselte), Ráth Károly főpolgármester, városi tisztviselők, ötvenegy izraelita hitközség s a bécsi süketnéma intézet küldöttei stb. Tíz órakor kezdődött az ünnep, zsoltárénekkel, mely után Neuwelt Ármin üdvözlő a megjelenteket. Dr. Goldziher Igánc, az izr. hitközség titkára, fölolvasta amaz okiratot, mely az intézet alapítása, építése történet stb. tartalmazza. A jelenvoltak közül sokan aláírták az okmányt, melyet a zárkőben befalaztak. A szoká-

DR. EHREHAFT REZSÓNÉ

sos kalapácsütéseket Ghyczy Kálmán kezdte meg. A kar szép korált énekelt e szertartások alatt. Ezután dr. Kohn hitszónok tartott magyarul ünnepi beszédet, melyet nagy tetszéssel hallgatott mindenki. Megkapó hasonlatot mondott a teremtés első szaváról s az emberi beszédről, majd festé a különbséget az egykori fél-állatiás süketnémák s a mai értelmesek közt; s ez mind a tanítás műve. Említett négy nagyérdemű süketnéma-oktatót: de l'Épée abbét, a német Einin-

gert, a portugált Pereirát s a magyar lipótszentmiklósi Mauksch Móricot. A szónoki hévvel előadott beszédet élénken megélték. Ráth Károly főpolgármester a város nevében fejezte ki köszönetét az izr. hitközségnek, majd az intézet igazgatója: Grünberger Lipót magyarázta a berendezést, tanmódszert stb. A jelenvoltak nem győzték csodálni, mily eszesek az intézeti növendékek, hogy tudnak olvasni, írni, számolni, sőt még mondani is pár szót. A rögtönzött vizsgálat után Tanárky államtitkár üdvözölte az igazgatót. A főlemelő ünnep a Himnusz éneklésével ért véget.⁷

„Hab a tortán”

Az intézet első négy évtizedében, a régi alapszabályoknak megfelelően 12 tagú bizottság – nyolcan a pesti neológ hitközség delegáltjai közül, négyen pedig a pártoló tagok sorából – igazgatta, vagyis körültekintő gazdálkodással teremtette meg a működéshez szükséges költségeket. Ha végignézünk a bizottság 1916-os névsorán,⁸ akkor csupa-csupa ismert és nem utolsó sorban jól csengő nevet találunk, akik közül, csak hogy néhányat említsünk:

Domonyi Domony Ödön (1867–1918) a Flóra magyar gyertya- és szappangyár vezérigazgatója, a hazai gyáripár egyik kiválósága.⁹ Kaszab Aladár (1868–1929) királyi udvari tanácsos, a hitközség elnöke, a Kereskedelmi és Iparkamara és a Kereskedelmi Csarnok egyik prominense.¹⁰ Dr. Kohn Sámuel (1841–1920) hittudós, történész, a Dohány utcai nagyzsinaagóga főabbija, az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat elnöke.¹¹ Nagel Marcell (1882–1949) kereskedelmi tanácsos, a Zsák, Zsineg és Ponyvakereskedők Országos Szakegyesület elnöke.¹² Csepeli Weiss Manfréd (1857–1922) iparmagnás főrendházi tag, a híres „kapitalista” és egyik legnagyobb emberbarát...¹³

Ugyanakkor nem csak férfúik, de nagy mértékben asszonyok is részt vettek ennek a csodálatos emberbaráti intézménynek a felvirágoztatásában (is). A női bizottság hat – élelmezési, ruházási, tisztasági, kézimunka,

INTÉZETI ZSINAAGÓGA

Deutsch Sámuel

Az izraelita siketnéma intézet érdemdús elnöke, a fővárosi zsidó felekezeti élet egyik meghatározó alakja. Már fiatal korában a pesti chevra kadi-sa elöljárója volt, 1861-től a hitközség képviselőtestületi tagja, négy évvel később pedig kultusz-elöljárója volt, s mint ilyen minőségében nagy szerepe volt a neológ zsinagógákban használt imarend kialakításában, később a hitközség alelnöke is volt. Kezdeményezője volt a fiúárvaháznak, a zsidó kórháznak, a fővárosi Talmud-Tórák meghonosításának és a siketnémák intézetének felállításában, mely vezérlőbizottságának haláláig elnöke volt. 1916 október elején, tisri hó 8-án hunyt el pátriárka korban, 87 éves korában. Emlékét márványtáblák, olajfestmény, alapítvány és több ezer há-lás szív őrizte meg. (Forrás: „Hirek – Deutsch Sámuel.”, *Egyenlőség*, 1916. 35. évf. 41–42. szám, 12. old.)

szórakozási és propaganda – osztály-ra bontva fejtette ki áldozatos munkáját. Az örökös díszelnöke, dr. Ehrenhaft Rezsőné (szül.: Kohn Regina, 1840–1927) volt, aki míg férje a beteget gyógyította, addig ő a gyermekek lelkét ápolta, nem csupán az intézetben, de az Izraelita Szüni-

Áldozat a haza oltárán

Az első világháború teljesen felforgatta az addigi rendet és a békés korszak meghitt helyei is felbolydultak. A Fochs-féle siketnéma intézet is új funkciót kapott és az 1914/15-ös évben növendékek helyett sebesült katonákkal telt meg az épület.

A NŐI BIZOTTSÁG TAGJAI

dei Gyermektelep Egyesületben is, melynek alelnöke volt.¹⁴

Szintén sokat tett az intézet job-bá tételéért boglári Simon Jakabné (szül.: Brinbaum Berta, 1859–1939)¹⁵ a női bizottság ügyvezető elnöke és Kaszab Aladárné (szül.: Weisskopf Józsa, 1874–1960) társelnök.¹⁶

1914. október 19-én „Bethlen-téri hadikórház” néven, az intézet főorvosa, másfelől a neves gyermekgyógyász, dr. Deutsch Ernő (1872–1944) parancsnoksága alatt nyílt meg a 304 ágyas szükségkórház. Amellett pedig, hogy a hitközség felajánlotta az épületet, az intézet hölgybizottsága

rögtön gyűjtést is rendezett a sebesült katonák javára, melyre mások mellett Deutsch doktor 500 koronát ajánlott fel.¹⁷

Az intézet hadikórházi formájában sem vesztett zsidó kaliberéből, aki igényelte, annak az „Áhávász Réim” egyesület biztosított rituálisan felügyelt kosztot, vagyis kóser étkezést. 1914. december 14-én dr. Hevesi Simon (1868–1943) rabbi vezetésével chanukai ünnepséget rendeztek az ispotály 16 zsidó vallású sebesültjének, de a hölgybizottság nem feledkezett meg a többi, mintegy 300 keresztény sebesültről sem, akiket bőségesen megszonnáztattak, miközben az énekkar hazafias dalokkal hozott jobb étvágyat a finom falatokhoz.¹⁸

A hadikórház pedig nemcsak „lokálisan” fejtette ki hatását, hanem országos szinten is, miután Deutsch főorvos, kórházparancsnoki minőségében majdnem kétszáz ápolónőt tanított ki, akik a háború során mentettek életeket.¹⁹

A kórház 1916. április 8-ai fennállásáig közel 3000 bennfekvő és mintegy 15000 bejáró sebesültet gyógyítottak a Bethlen téri intézet falai között. Az épület három hónapos helyreállítási munkálatok után, 1916 augusztusában térhetett vissza eredeti funkciójához. Az intézet vezérlőbizottsága pedig két márványtáblán örökítette meg az áldozatos munka emlékét.²⁰

Helyesbítés:

A *Judapest Anno* rovat korábbi, *A Kattler-féle legenda és valóság* című cikkében egy képen tévesen jegyeztük, hogy az *Back Mór* rabbiról készült felvétel volna. Azóta *Back rabbi Egyesült Államokban élő leánya* az alábbi felvételt küldte a Jósika utcai imaház emblematikus rabbijáról.

¹ „Különfélek – Jótékony hagyományok”, *A Hon*, 1874. 12. évf. 126. szám, 3. old.; ² „Fővárosi hírek – A jótékonyág névtelenje.”, *Fővárosi Lapok*, 1874. 14. évf. 126. szám, 553. old.; ³ „Fővárosi hírek – Hat egyforma tájfestményt”, *Fővárosi Lapok*, 1874. 14. évf. 128. szám, 562. old.; ⁴ „Különfélek – Csöndes ünnepély”, *A Hon*, 1876. 14. évf. 132. szám, 3. old.; ⁵ „Az izr. siketnémák országos intézete.”, *A Hon*, 1877. 15. évf. 291. szám, 1. old.; ⁶ Uo.; ⁷ „Fővárosi hírek – Az izraelita siketnémák országos intézete”, *Fővárosi Lapok*, 1878. 14. évf. 128. szám, 629. old.; ⁸ Tolnai I. Béla szerk., *Az Izraelita Siketnémák Országos Intézetének Jubileumi Jelentése*. Budapest: ISOI. 1916. 8–9. old. A továbbiakban: Tolnai, 1916.; ⁹ „Hirek – Domonyi Domony Ödön”, *Egyenlőség*, 1918. 37. évf. 37. szám, 11. old.; ¹⁰ „A pesti izraelita hitközség gyász-közgyűlése Kaszab Aladár emlékére”, *Magyar Hirlap*, 1929. 39. évf. 63. szám, 4. old.; ¹¹ „Kohn Sámuel”, *Egyenlőség*, 1920. 39. évf. 12. szám, 7–8. old.; ¹² „Nagel Marcell”, *Magyar Nemzet*, 1949. 5. évf. 118. szám, 6. old.; ¹³ „Báró Weiss Manfréd”, *Egyenlőség*, 1922. 41. évf. 52. szám, 2–3. old.; ¹⁴ „Halálozás.”, *Ország-Világ*, 1927. 48. évf. 3–4. szám, 15. old.; ¹⁵ „Özv. Boglári Simon Jakabné”, *Pesti Napló*, 1939. 90. évf. 206. szám, 10. old.; ¹⁶ „Özv. Kaszab Aladárné temetése”, *Uj Élet*, 1960. 16. évf. 14. szám, 6. old.; ¹⁷ „A háború körül – Hadi kórház.”, *Egyenlőség*, 1914. 33. évf. 41. szám, 6–7. old.; ¹⁸ „Hirek – Chanuka-ünnepélyek.”, *Egyenlőség*, 1914. 33. évf. 51. szám, 10. old.; ¹⁹ „Hirek – Ápolónői tanfolyam”, *Világ*, 1915. 6. évf. 22. szám, 11. old.; ²⁰ Tolnai, 1916: 12–13. old.

„A rászorulóknak érdekében végzett ÁLDOZATOS MUNKA”

SZILÁGYI NÓRÁval, a CEDEK vezetőjével beszélgettünk

LIEBMAN FLÓRA *interjúja*

Amint arról már korábban beszámoltunk, SZILÁGYI NÓRA, az EMIH Szeretetszolgálatának vezetője az augusztus 20-i állami ünnep alkalmából bronz érdemkeresztet kapott Novák Katalintól. Munkájáról, motivációiról, céljairól kérdeztük ennek apropóján.

– *Hogy került kapcsolatba a szeretetszolgálati munkával?*

– 2015 nyarán Köves Slomó megkeresett, hogy intézményesíteni szeretnék a szociális segítségnyújtást az egyház közösségén belül. Korábban is mindig segítettek, ahol tudtak, de nem volt egy dedikált szervezet, ami ezzel foglalkozzon. Ézalatt a nyolc év alatt nagyon sok minden megvalósult az akkori tervekből, sőt a kezdeti elképzelésekből jóval nagyobb Szeretetszolgálat bontakozott ki, mint amit álmodni mertünk volna.

– *Mi változott a szociális szolgáltatások világában azóta, hogy ezzel foglalkozik?*

– Minden területen mind a népkonyhai, mind a nevelőszülői hálózatunk folyamatosan változik a rendeletekben meghatározott követelményeknek megfelelően. Azt gondolom, hogy folyamatosan fejlődik. Például idéntől kötelező pszichológiai vizsgálat van a nevelőszülő alkalmazásánál, miután rengeteg tragédia történt a nyáron, ami abból adódott, hogy a nevelőszülő, akiket a hálózatok alkalmaztak, nem voltak megfelelően kiképezve vagy esetleg alkalmatlanok voltak. Nálunk már a kezdetektől, lassan négy éve, amióta a hálózat működik, pszichológus kolléga vizsgálja meg minden leendő nevelőszülő lakókörnyezetét, életmódját, képességeit, csak az ő szakmai jóváhagyása után csatlakozhat hozzánk.

– *Kiknek és hogyan nyújt segítséget a Cedek?*

– A Cedek kezdetektől nemre, korra és vallási hovatartozásra való tekintet nélkül segít. A hozzánk érkező segítségkérés bárholonnan jöhet. Népkonyháinkon naponta 1500 adag ételt osztunk két helyszínen, ide leginkább nyugdíjasok érkeznek, hiszen a lakbér és rezsi kifizetése után nem marad pénzük megfelelő meleg és tápláló ételre.

Az állami gondoskodásban lévő gyermekeknek, akik a hálózatunkban élnek, úgy segítünk, hogy a lehető legjobb helyet biztosítjuk számukra nevelőszülőknél.

Azoknak, akiknek nehézséget okoz a napi ruházat vagy gyermekjáték, háztartási eszköz beszerzése, adományboltunkban megtalálnak mindent. Sokan jelzik, hogy tartós élelmiszerre van szükségük, ebben is tudunk segíteni.

– *Mi okoz nehézséget a munkájában?*

– Rengeteg kérés érkezik hozzánk, és sajnos nem tudunk mindenkinek segíteni, hiszen nekünk is vannak anyagi korlátaink. A legnehezebb az, amikor el kell dönteni, hogy akkor kinek segítsünk.

Vannak kiemelt kérések, most pl. a háború miatt Magyarországra érkezett vallásos családok, családfő nélkül. Kóser ellátás, gyerekeknek számítástechnikai eszközök, hogy zoomon tudjanak bekapcsolódni az iskolai oktatásba, meleg ruhák, lakhatás. Ilyenkor jól jönne egy feneketlen kút, ahonnan anyagi forrást tudnánk azonnal előteremteni és azonnal segíteni...

A másik nehézség pedig az, amikor olyan történeteket hallok, ami teljesen elszomorít, és azon gondolkodom, hogyan tudnánk segíteni, de sajnos nem tudunk.

Ezenfelül a munkán minden részét nagyon szeretem, második gyermekként tekintek rá, hiszen minden nap úgy kelek fel, hogy ma is segíteni fogunk sok embernek.

– *Akkor beszéljünk erről is: mi a legjobb része a munkájának?*

– Szerencsés vagyok, mert a munkám az, amit mindig is szerettem volna csinálni: segíteni másoknak.

– *Az augusztus 20-i állami ünnep alkalmából bronz érdemkeresztet kapott Novák Katalintól. Változtat valamit a céljain ez a kitüntetés?*

– Hatalmas megtiszteltetés volt megkapni ezt a kitüntetést. Azaz én úgy fogalmaznék, hogy a Szeretetszolgálat

kapta, hiszen együtt értük el a közös sikert: „a rászorulókat támogatása érdekében végzett áldozatos munkája elismeréseként.” Hogy változtat meg? Még több erőt ad, hogy észreveszik és elismerik a munkákat, és ez megmelengeti a szívem, további erőt és lendületet ad a folytatásra.

– Ros hátsónál alkalmából hogyan értékelné az előző évet?

– Minden évben az gondolom, hogy ennyi már elég és nem tudunk már hová bővíteni, hiszen kapacitásaink limitáltak, de folyamatosan érkeznek az új megkeresések és lehetőségek a bővülésre.

Az elmúlt év tele volt kihívással, hiszen nemcsak a népkonyhát kellett elköltöztetni, de magát az irodát is, és az adományboltnak is új helyet kellett találnunk. Kitartó keresgélés után megtaláltuk az ideális helyet minden egységnek, a népkonyhánk egy gyönyörű helyre költözött, új megjelenési formával, változatlan finom ételekkel.

A nevelőszülői hálózatunkban hatalmas előrelépést tettünk: megnyílt az új központunk Nyugat-Magyarországon, új kollégákkal bővült a hálózat, saját képzésünk van, ahol már új nevelőszülőket képeztünk, illetve most nyitjuk meg Pest vármegyei fejlesztőközpontunkat Nagykátán, ahol majd pszichológus és fejlesztőpedagógus kollégák fognak dolgozni.

– Mik a tervek idénre?

– Nagyon szeretnénk Keszthelyen egy olyan óvodát létrehozni a jövőben, ahol hátrányos helyzetű gyermekeket tudunk fogadni, és fejlesztőpedagógus segíti a fejlődésüket. Természetesen a hálózatunkat is szeretnénk újabb nevelőszülővel bővíteni, hiszen az igény sajnos egyre nagyobb. Következő irány Kelet-Magyarország lesz, ahol idén elindítjuk a következő képzésünket. Szeretnénk még egy konyhával bővíteni a Weisz Manfréd népkonyhák sorát, most a budai oldalon gondolkodunk.

Ami a nagy álmom, egy olyan hajléktalanszálló létrehozása, ahol kimonddottan idős embereknek tudunk segíteni, akik olyan betegséggel küzdenek, amivel életveszélyes lehet mondjuk egy téli hónapban akár egy napot is az utcán tölteni.

KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK A NEVELŐSZÜLŐKRŐL

– Mi a dolga a nevelőszülőknél?

– Ezek az állami gondoskodásban élő gyerekek nem örökbefogadott gyermekek. A nevelőszülő befogad az otthonába egy vagy több gyermeket. Ugyanúgy élnek velük, mint a saját gyerekeikkel, de csak ideiglenesen. Ha a gyermek vér szerinti szülei vissza tudják venni a gondozásukba, akkor megkezdődik a hazagondozás, és a gyermek visszakerül a vér szerinti családjához. Ez a cél.

– Hogy kerülnek a hálózatba a gyermekek?

– Magyarországon a 12 év alatti gyermeket nevelőszülőnél kell elhelyezni, ha bekerül az állami ellátás rendszerébe, azaz a gyámhatóság kiemeli a családjából. A kiemelés történhet azért, mert a család, a szülők lehetetlen élethelyzetbe kerülnek. Vannak olyan esetek, amikor különböző abúzus miatt kerül be a gyermek, ez lehet fizikai vagy szexuális, vagy egyszerűen rossz körülmények.

– Mi alapján kerül egy gyerek az adott családhoz?

– A nevelőszülők, mikor elkezdik a munkát, akkor elmondják az elképzelésüket, hogy milyen gyermekkel tudnak együtt élni. Nagyon fontos, hogy a gyermek be tudjon illeszkedni család „szerkezetébe”. Ahol van szabad férőhely, oda beajánlják a nevelőszülőnek a gyermeket, és ha fogadható számára gyermek, akkor, mint a róka és a kis herceg, lépésről lépésre megismerkednek. Ha találkozásokat követően a gyermek is úgy érzi, hogy megbízik a nevelőszülőben, akkor kerül sor a folyamat elindítására és a kihelyezésre.

– Van vallási megkötés a Cedekek hálózatában?

– Hálózatunkba bárki érkezhetsz, bármelyik felekezettől, mind kollégaként, mind befogadott gyermekként, hiszen, ahogy mindig is hangsúlyozzuk, mi mindenkinek próbálunk segíteni.

– Mennyire lehet egy szeretetszolgálatnál hosszútávú terveket megfogalmazni?

– Mint minden munkában, ha nincsenek terveid, ha nincsen egy cél, amit el akarsz érni akár rövid, akár hosszútávon akkor nem visz előre semmi. Szerencsére Köves rabbi és az EMIH is mindig nyitott újabb és újabb ötletekre, hogy hogyan tudnánk segíteni még több embernek. Mint ahogy az elmúlt évek is bizonyítják, semmi sem megy egyik napról a másikra, kitarató és hosszú előkészületekkel tudunk csak létrehozni egy új segítő szolgálatot.

– A zsidó közösség tagjai is fordulhatnak a Cedekekhez?

– Természetesen ők is fordulnak hozzánk segítségért, a közösség tagjai kiemelt helyen vannak nálunk, ott próbálunk segíteni, ahol csak tudunk. De nem csak kérnek tőlünk, hanem egyre többen adnak is, főleg az ünnepek alkalmával, pénzbeli adományokat, illetve nagyon sokan hoznak hozzánk az adományboltba jó minőségű ruhákat, játékokat.

– Ha egyet kívánhatna a Cedekeknek, mi lenne az?

– Azt kívánám, hogy minél többen ismerjék meg munkákat, ne csak felületesen.

– Miért pont ezt?

– Mert az az ember, aki egy pillanatra is átérzi azt a segítségnyújtást, azt az örömet, ami ezzel jár, az hozzánk fog csatlakozni és segíteni fog nekünk a munkánkban, akár személyes jelenléttel, akár szolgáltatással, akár anyagi hozzájárulással, hogy mi meg tudjuk venni azokat a dolgokat, azokat a szolgáltatásokat, amikre a rászorulóknak szüksége van.

Kántorkórus, saksuka és mobil szukka: így ünnepeltünk idén

Ismét eltelt egy év – ismét ránk köszöntöttek az őszi nagyünnep. Zsinagógáink megteltek a közösség tagjaival: olyanokkal, akik egész évben aktívan részt vesznek a kile életében, és olyanokkal, akiket csak egyszer-egyszer látunk. Akármelyik csoporthoz tartozik is, abban biztos lehet, hogy az EMIH zsinagógáiban nagy örömmel látják: ünnepi hangulatban, szívhez szóló imákkal és a terített asztalokkal.

Idén pedig legnagyobb örömünkre egy újabb helyszínnel is: a MAOIH és az EMIH összefogásában újjászületett Jósika utcai Ohel Eszter imaház is megnyitotta kapuit és újra megtelt ros hájánai dallamokkal és imákkal. Adja az Örökkévaló, hogy a sok évtizedes néma pusztulás után újra felragyogjon ennek a kis imaháznak a csillaga.

Az Óbudai Zsinagóga közössége számára már hagyomány, hogy a Zorger kántorkórus csodálatos éneke kíséri ünnepi imáikat. Az izraeli kántorok idén azonban nem maradtak a fővárosban: az ünnep előtt Miskolcon, ros hájáná után pedig Kecskeméten léptek fel hatalmas sikerrel.

Izraelben járva szukkotkor lépten-nyomon sátrakba botlunk, a házak teraszaitól kezdve, a buszmegállókon át egészen a tenger fenekéig. (Igen, az izraeli haditengerészet víz alatti szukkát is épített már...) Nagy öröm, hogy Budapesten is egyre több helyen bukkannak föl a szukkoti sátrak: balkonokon, lichthofokban, családi házak kertjeiben.

Akinek azonban nem volt lehetősége sátrat állítani, annak sem volt megoldhatatlan az ünnepe, hiszen számos közösségi sátorba lehetett bekéredzkedni, vagy éppen csatlakozni a közösségi étkezésekhez.

„Nálunk már hagyomány, hogy az ünnep második napján különleges menüvel készülünk a közösségnek a szukkában” – mesélte Myers Tzivia, a szentendrei Zsidóház rebbecenje – „Volt már kétszer szusi a szukkában, tavaly „mindenmentes” menü volt. Idén saksukát készítettünk és óriási sikere volt.” A saksuka, ez a tojással készült, lecsóra emlékeztető izraeli fogás igazi „kézműves” különlegesség volt, Myers Tzivia főzte az egész közösség számára.

Ha pedig nem volt kedvünk vagy időnk kiruccanni valamelyik sátorhoz és elég szerencsések vagyunk, akkor a szukka akár házhoz is jött – vagy legalábbis iskolához. A CTeen vezetői idén is végigjárták Budapest néhány gimnáziumát mobil szukkájukkal. Bassman Tzemmy és Sophie ünnepi hangulattal, kóser finomságokkal és a szukkoti mievákkkal érkezett az iskolákhoz, ahol már visszatérő vendégként köszöntötték őket a diákok.

A Szentély idejében ez volt a vízmerítés ünnepe, amit valószínűs karneváli hangulat kísért. Ezt a hangulatot idézte meg többek között a CKids is vidám szukkoti programjával, melyre a Zsilipnél fölállított sátorban került sor. L. F.

FOTÓ: KELEN VIKTOR, LUCZA DETTI, TAKÁCS JÓZSEF.

A BETAKARÍTÁS IDEJE

„Mindennek megvan a kora, és ideje van minden dolognak az ég alatt” (Kohélet – Prédikátor 3:1.)

DÉNES ANNA írása

A zsidó népet a sivatagban az Örökkévaló táplálta és látta el mindennel, amire szüksége volt. Am az Izraelbe való bevonulást követően megszűnt az égből hulló táplálék, a manna áldása, és a zsidóknak újra fáradságos munkával kellett termővé tenniük a földet. A korábban alapvetően állattenyésztő törzsekből mezőgazdasággal foglalkozó nép lett. Ez tükröződik a zsidó naptár körforgásában, illetve az életünk minden területét meghatározó törvényeinkben: a mezőgazdasági jellegű ünnepektől kezdve a földek pihentetésével járó hetedik, smita éven keresztül az olyan parancsolatokig, hogy a mező szélét a nélkülözőknek kell hagyni vagy hogy nem szabad egyszerre kétféle maggal vetni.

Zsidó ünnepek és a mezőgazdaság

A zsidó ünnepek közül több nemcsak történelmi, hanem mezőgazdasági háttérrel is rendelkezik. Ilyen például a szukkot is, amikor ideiglenes lakhelyül szolgáló sátrakkal arra emlékezünk, hogy őseink negyven éven át sátorban laktak a sivatagi vándorlás során. Az ünnep mezőgazdasági háttere pedig az, hogy ekkor ért véget a régi Izraelben a betakarítás. Felmerülhet a kérdés, hogy miért éppen ősszel vonulunk ki a sátrakba. Miért nem tavasszal, amikor a kivonulást ünnepejük, peszách után, niszán hónapban? Egy magyarázat szerint azért, mert Izrael földjén ekkor már betakarították a mező termését és leszüretelték a gyümölcsfákat. A pincéjét-padlását alaposan telepakoló, elégedett gazda talán azt gondolhatná, hogy mindez a bőség kizárólag az ő keze munkájának és erőfeszítéseinek köszönhető. Ekkor azonban beköszönt szukkot ünnepe és kényelmes otthonából az ember átköltözik a természet erőinek kitett, egyszerű sátorba, ahol rádöbben, hogy sorsa, megélhetése, mindene az Örökkévaló kezében van és az ő segítségével nélkül egy lépést sem tud tenni ebben a világban.

Amikor az Örökkévaló száműzte az első emberpárt az Édenkertből, a következő büntetést adta a férfinak:

Az embernek pedig mondta: Mivel hogy hallgattál feleséged szavára és ettől a fáról melyre nézve megparancsoltam, mondván: Ne egyél arról, átkozott legyen a föld miattad, fáradalommal egyél belőle életed minden napján át. Töviset és kórót növeessen neked és edd a mező fűvét. Arcod verejtékével edd a kenyeret... (1Mózes 3:17–19.)

Később azonban, miután az egész földet elpusztító özönvizet követően Noách (Noé) áldozatot mutatott be Istennek, a világ Teremtője a következő ígéretet tette:

A föld minden napján át: Vetés és aratás, hideg és hőség, nyár és tél, nappal és éjjel meg nem szűnnek. (1Mózes 8:22.)

Évszakok a zsidó évben

A mai „ősz” jelentésű héber sztáv – סתיו – szó a Tánáchban, a zsidó Bibliában egyetlen alkalommal fordul elő, az Énekek Énekében (2:11–12.), „tél” jelentéstartalommal:

Mert íme a tél elmúlt, az esőzés elvonult, elment; a virágok mutatkoztak az országban, az ének ideje elkezdett, és a gerle hangja hallatszott országunkban...

Izraelben az év tizenkét hónapjából hét hónapon át nem esik eső. Az esős évszak szukkot után kezdődik. Az első őszi eső a jore, az utolsó tavaszi eső a málkos nevet viseli. Bár az eső természeti jelenség, Izrael földjén mégis különös, természetfölötti, mondhatjuk spirituális jelentőség-

gel is bír, és a világ Teremtője, Izrael földje, valamint a zsidó nép különleges, örök kapcsolatát jelképezi.

Az első eső, a jore neve az egyik értelmezés szerint annyit jelent: „tanítás”, mert – ahogy a Talmud (Táánit 6a.) mondja – ez a tél első figyelmeztető jele, ami arra tanít minket, hogy fel kell készülnünk a télre, rendbe kell hoznunk a tetőt és el kell raktározni a napon megszártított termést. Egy másik magyarázat szerint a jore azt jelenti: „átáztat, átítat”. Az első eső feltölti a szikkadt föld repedéseit, leszivárog a mélybe, átítatja a földet. A harmadik magyarázat szerint azért nevezik jorénak, ami a „lövés” jelentésű szóból is eredhet, mert – akár csak a kilőtt nyíl – pontosan eltalálja a célját. Az az eső, amelyik nem oda, nem úgy, vagy nem akkor esik, amikor kell, inkább árt, mint használ.

Ősz Izraelben

Ahogy a nyári száraz forróságot felváltják a hűvösebb, esősebb napok, úgy változik a piacok kínálata is: az úton-útfélen kapható görögdinnye helyét átveszi az akár egykilós méretet is elérő, lédús mangó, szőlő helyett megjelenik a frissen szüretelt, édes datolya, és egyre több helyen bukkannak fel az óriási halmokba rakott, kezdetben még zöld, aztán az idő előrehaladtával egyre inkább sárga, majd narancsszínt öltő citrusfélék. Érik a gránát-

alma is: a dekoratív, piros gyümölcsök szinte hívogatják a vásárlókat a piaci standokon. Virágzik a gyapot, felhőszerű virágai egész mezőket betérítnek. A termesztőknek igyekezniük kell: még az esős időszak érkezése előtt be kell fejezniük a gyapot leszedését. Velük párhuzamosan más termesztők is dolgoznak: céklát, salátát, répát, brokkolit, karalábét és epret ültetnek, hogy az első eső már bőségesen áztassa a palántákat.

Az égen egyre gyakrabban jelennek meg felhők. Smini áceret ünnepe miatt esőért fohászkodunk és ettől fogva említjük imáinkban az esőt. Izraelben zájín chesvántól (chesván hó 7.), Izraelen kívül december ötödikétől vagy hatodikától fogva imádkozunk esőért. Azt mondják, hogy ha a jácintfélék közé tartozó chácáv nevű virág magasra nő, sok esőre számíthatunk a Szentföldön. Ez a növény, melynek magas szárán apró fehér virágok ülnek, egész Izrael-szerte virágzik ősszel. Virágzik a szentjánoskenyérfa is: édes illata messzire érződik, a fá-

kat méhek egész hada döngi körül. És ahogy egyre gyakrabban takarják felhők a napot, egyre többször kell melegebb ruhát húzni, ha az ember esti sétára indul, elérkezik az olajbogyószüret ideje is, melyet az érő gyümölcs jellegzetes, főként naplemente környékén érezhető illata kísér.

Az olajbogyószüret

Az Izrael földjén őshonos, évszázadokon át – akár ezer évig is – élő olajfa alacsony növény, örökzöld fa zsidó hagyományban számos helyen felbukkan. Minél öregebb a fa, vastag, ezüstös, odvas törzse annál csavarodottabb. A nemesített fa termése nagyobb, húosabb, magasabb olajtartalmú, mint vadon növevő társaié. Szövevényes gyökérzete mélyen lenyúlik a földbe, lehetővé téve a növény túlélését a forró és száraz izraeli nyarak során is. Ugyanakkor jól tűri a hideget is és sokféle talajtípushoz képes alkalmazkodni.

Bölcseink számtalanszor hasonlították a zsidó népet az olajfához,

hiszen a zsidóság is mélyre ereszti a gyökereit, évezredek tóratudása és istenszolgálatát táplálja és minden körülmények között túlél. Vannak, akik azt mondják, hogy az Édenkertben levő tudás fája olajfa volt. Az olajbogyó Izrael hét termésének egyike, vagyis különleges státusszal rendelkezik. Fogyasztása előtt „boré pri háec” – aki a fa gyümölcsét teremtetten – áldást mondunk, utána pedig a hét termés különleges utóáldása következik.

Az olajbogyó kezdetben zöld, éretten sötétlila, nyersen ehetetlenül keserű terméséből olajat vonnak ki vagy különböző eljárásokkal (savanyítás, olajban pácolás) teszik fogyaszthatóvá. Az alábbiakban olajbogyós menüt mutatunk be Izrael e különleges gyümölcsének felhasználásával: salátát, mártogatóst, kenyeret és főételt. Ráadásul pedig igazi ínycsengést: házilag eltett olajbogyót. Ha sikerül hozzájutniuk nyers olajbogyóhoz, feltétlenül érdemes kipróbálni!

OLAJBOGYÓS MÁRTOGATÓ

párve, tojás- és gluténmentes

Hozzávalók: 1 doboz zöld vagy fekete olajbogyó, alaposan leszűrve; 3 gerezd fokhagyma; 1-2 ek. olívaolaj

A hozzávalókat aprítógépbe tesszük, és a gépet pulzálva működtetve egységes masszává turmixoljuk az egészet. Készíthetünk simább vagy darabosabb krémet. Olajbogyókkal vagy petrezselyemlevéllel díszítve tálaljuk.

FEJES SALÁTA RESZELT SÁRGARÉPÁVAL ÉS OLAJBOGYÓVAL

párve, tojás- és gluténmentes

Hozzávalók: 1 fej saláta; 5-6 szál újhagyma; 2 sárgarépa; 6 ek. magozott, szeletelt zöld olajbogyó; 1 gerezd fokhagyma; ½ kígyóuborka; 2 ek. olívaolaj; 2 kk. citromlé; só, bors, őrölt koriander, ízlés szerint (érdemes figyelembe venni, hogy az olajbogyó sós)

A salátát vízbe áztatjuk, majd a leveleket egyenként megvizsgáljuk fény ellenében, nincs-e rajtuk bogár. A répát lereszeljük, az újhagymát vékonyan felkarikázzuk. Az uborkát nagyon vékonyra szeleteljük, a fokhagymát fokhagymanyomón áttörjük vagy nagyon apróra daraboljuk. A zöldségeket nagy tálba tesszük, meglocsoljuk az olajjal és a citromlével, megfűszerezzük, alaposan összekeverjük és máris tálaljuk.

OLAJBOGYÓS LILAHAGYMÁS KENYÉR

párve, tojásmentes

Hozzávalók: 6 pohár teljes kiőrlésű liszt (lehet fehér is); 1 kocka élesztő; másfél pohár víz; 5 ek. olívaolaj; 2 kk. élesztő; egy pohár magozott, szeletelt konzerv olajbogyó; 1 fej lila hagyma; 2 ek. felaprított friss korianderlevél vagy egy kk. szárított szurokfű (oregánó)

Az élesztőt feloldjuk egy pohár vízben. A lisztet leszitáljuk, a hagymát apróra vágjuk. A koriandert vízbe áztatjuk, majd miután megbizonyosodtunk arról, hogy nincsen benne bogár, felaprítjuk. A hozzávalókat tálba tesszük, összegyűrjük, és alaposan megdagasztjuk. Lágy, rugalmas tésztát kell kapnunk. Szükség esetén adjunk még lisztet a tésztához. Kiolajozott tálban, letakarva egy órán át kelesztjük, átgyűrjük, majd egy újabb félórányi kelesztés után két részre osztjuk a tésztát. Egy-egy kerek, vagy hosszúkás cipót formálunk belőlük, a cipókat késsel néhányszor bevágjuk, és újabb félórányi kelesztés után, 180 fokon 35-40 perc alatt megsütjük a kenyereket. Szeletelés előtt hagyjuk kissé kihűlni.

OLAJBOGYÓS CSIRKE

húsos, glutén- és tojásmentes

Hozzávalók: 6 gerezd fokhagyma; 4 ek. olívaolaj; 8 csirkecomb; 1 doboz konzerv olajbogyó (lehet zöld, fekete, vagy vegyesen); 3 paradicsom meghámozva; bors

Az apróra vágott fokhagymát az olajon megfuttatjuk, majd a csirkecombokat is átsütjük rajta. A paradicsomokon X alakú bevágást ejtünk, majd egy percre forró vízbe tesszük, hogy a héját könnyen lehessen húzni. A meghámozott paradicsomot feldaraboljuk és a lecsöpögtetett olajbogyóval együtt a láboshoz adjuk. Megborsozzuk. (A konzerv olajbogyó magas sótartalma miatt nincs szükség több sóra.) Egy-másfél órán át főzzük lassú tűzön, fedél alatt, forrón tálaljuk.

Ráadás:

OLAJBOGYÓ CITROMOS-SÓS LÉBEN

párve, tojás-, és gluténmentes

Hozzávalók: nyers olajbogyó; víz; ecet; durva szemű só; citrom; fokhagyma; erős paprika; olívaolaj

Az olajbogyókat átválogatjuk. Amelyik lyukas vagy más jelekből nyilvánvaló, hogy kártevő támadta meg, kidobjuk. Mozsár, vagy egy egyszerű kő segítségével minden egyes szemet kissé megroppantunk. Egy másik lehetőség egyesével, hosszanti irányban éles késsel bevágni a szemeket. A szemeket megfelelő méretű tálba tesszük, és annyi vizet teszünk rá, amennyi bőségesen ellepi. A vizet naponta, legfeljebb kétnaponta cseréljük a bogyókon legalább egy-másfél héten át. Ezt követően a bogyókat még egyszer átmoszuk, és minél szorosabban tiszta, jól záródó fedelű üvegekbe töltjük. Fokhagymagerezdeket, citromkarikákat, és erős paprikából vágott szeleteket szórunk az olajbogyó szemek közé, majd elkészítjük hozzá a folyadékot: tíz rész vízhez egy rész sót adunk és alaposan összekeverjük. Amikor a só teljesen feloldódott, az üvegekben levő gyümölcsre töltjük a folyadékot úgy, hogy a bogyók teljes egészében víz alatt legyenek. Ezután vékony sugárban extra szűz olívaolajat csorgatunk rá, amíg egy fél centiméter magasságú olajréteg nem fedi az üvegünket. Ekkor szorosan lezárjuk a befőttes üveget és legalább egy hónapnyi izgatott várakozás következik. Hónapokig eláll, de a már megbontott üvegeket érdemes hűtőszekrényben tárolni.

VENDÉGSZERETETTEL A TERRORISTÁKKAL SZEMBEN

Az Ofakimban élő *Ráchel Edri* egyik napról a másikra nemzeti hős lett. Szilárd hite, józan hidegvére a jó hírekre éhes országban pillanatok alatt népszerűvé tette őt. Egész Izraelben ismerik a nevét, mémek keringenek róla az interneten, televíziós műsorokban szerepel, és még az Izraelbe látogató amerikai elnökkel is találkozott. Ráchel Edrinek sikerült húsz órán át feltartóztatnia a házába behatoló terroristákat. **„Azt mondtam magamnak: 'Vendégeim vannak'”** – emlékezett vissza. Ahogy az jó vendéglátóhoz illik, szóval tartotta és ellátta őket étellel-itallal, ellátta a sebesült terrorista sérülését és pihenni küldött egy fáradt terroristát, míg végül a biztonsági erőknek sikerült likvidálniuk a támadókat és kimenteniük az Edri házaspárt.

Pár nap elég volt, hogy néhány mondata szállóigévé váljon: **„Ettetek? Kértek kávét, teát?”**

Berésit szombatja előtt megindító, az év minden szombatjára érvényes felhívást tett közzé, a világ minden zsidó nőjének címezve üzenetét: **„A ti kezetekben van az igazi fegyver. Barátaim, a nesek [fegyver] szó a nérot sábat kodes – a szent szombat gyertyái [rövidítése]”** – mondta.

„Azt kérem, hogy mindnyájan gyűjtsátok meg a szombati gyertyákat”: Izrael és az országot védő katonák érdemében gyűjtsék meg a szombati gyertyákat, hogy **„Isten segítségével minden fogva tartott hazatérjen. Bizonyos vagyok abban, hogy boldoggá tesz, hogy élünk, itt van nekünk a világ Teremtője, vannak barátaink. És a legfontosabb dolog, hogy boldogok legyünk!”**

A felhíváshoz a mára Izrael-szerte híressé vált süteményének receptjét is csatolta:

RÁCHEL KEKSZE

Hozzávalók: 2 tojás; 1 pohár cukor; fél pohár olaj; 2 pohár plusz 2 ek. liszt; fél kk. szódabikarbóna; ¼ pohár csokicsipsz

Melegítse elő a sütőt 180 fokra. Verje fel a tojásokat a cukorral. Adja hozzá a többi hozzávalót, és keverje addig, míg ragacsos tésztát nem kap. Készítsen pingponglabda méretű golyókat a tésztából, és helyezze azokat sütőpapírral bélelt tepsibe. Süsse a süteményeket 14 percen át. A kekszek a sütőből kivéve kissé puhák, csak a levegőn szilárdulnak meg.

zsido.com

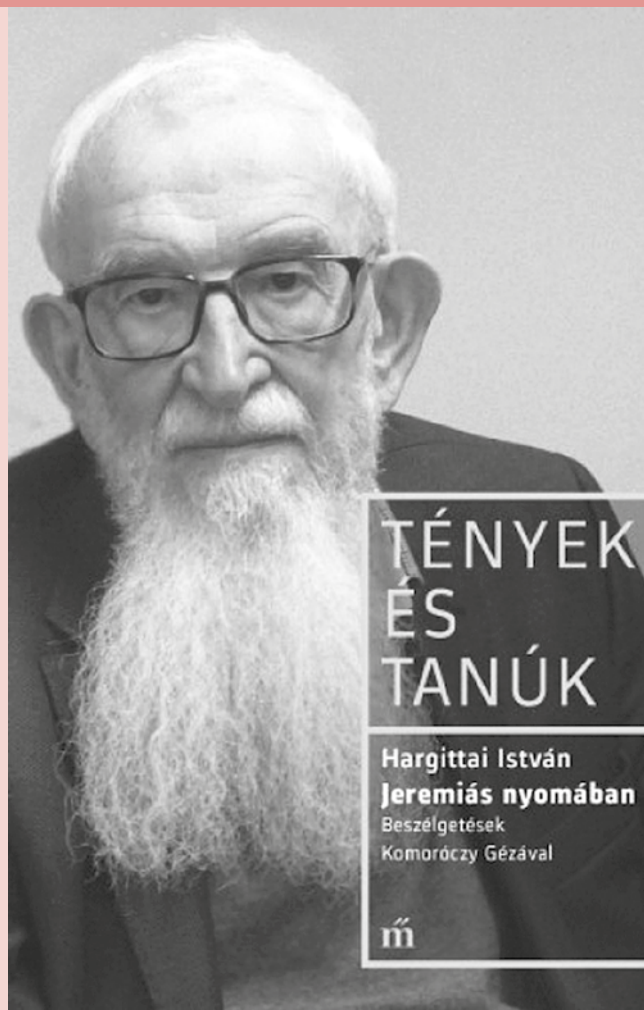
SZAKEMBEREK és MAGÁNVÉLEMÉNYEK

Reflexiók

HARGITTAI ISTVÁN: JEREMIÁS NYOMÁBAN című könyve kapcsán

OBERLANDER BÁRUCH írása

A napokban fejeztem be Hargittai István: Jeremiás nyomában – Beszélgetések Komoróczy Gézával című kötetét, amely a Magvető Kiadó gondozásában jelent meg 2021-ben. Bár a szerzőt nem ismerem, az interjúalanyt, Komoróczy Gézát annál inkább, többször beszélgettünk és többek közt szép méltatást írt az általunk megjelentetett Sámuel imája – Zsidó imakönyvről¹. Így nagy érdeklődéssel vettem kézbe a kötetet, úgy gondoltam, biztos érdekes lehet, amikor két professzor beszélget mindenféle témáról. Nem is csalódtam, sok érdekes dolgot olvastam Komoróczy professzor életéről és más témákról.

Mi a különbség a szakvélemény és a magánvélemény között?

Emlékszem egy beszélgetésre, amely köztem és Falus András immunológus professzor között zajlott. Ennek során felvettem egy kérdést, amit az izraeli diákok tettek fel nekem a zsidó orvosi etikáról szóló kurzusaimon, amiket sok éve tartok a SOTE-n. A diákjaim azt az időről időre előforduló helyzetet vetették fel, amelynek tipikus esete, hogy egy várandós nő vizsgálatakor az orvosok valamilyen rendellenességet fedeznek fel a magzatnál, és abortuszt javasolnak. A házaspár a rabbijukhoz fordul tanácsért, mire a rabbi pedig mérlegeli, hogy háláchikusan az adott esetben megengedett-e az abortusz². Ha azt mondja, nem, akkor a szülők elutasítják a terhesség megszakítását. Milyen jogon tanácsol a rabbi, nagyobb tudása van, mint az orvosnak? A válasz az, hogy az orvosi

szakvélemény csak a magzat fejlődésére vonatkozik: minden rendben halad vagy a vizsgálatok alapján kimondható, hogy valami fejlődési rendellenesség lépett fel, ami alapján úgy tűnik, nem fog egészségesen születni a gyermek. Azonban az, hogy ebben az esetben javasolt-e elvégezni az abortuszt, az már nem az orvosi tudásából fakad, hanem a saját meggyőződéséből, hogy lát-e értéket abban, hogy egy ilyen gyermek megszülessen. Az orvos az élet szentségéhez való vallási vagy morális ítéletén múlik, hogy mit tanácsol. Amikor a rabbi véleményt mond, akkor nem az orvos szakmai véleményét kérdőjelezi meg vagy bírálja felül, csupán a magánvéleményét utasítja el és szakmai döntést hoz a Tóra alapján az adott esetről. Falus professzornak nagyon tetszett a válaszom és az abban lévő egyértelmű meghatározások arról, hogy vannak szakmai vélemények és magánvélemények.

Le kell szögezni, hogy nagy tisztelettel vagyok a nagy tudású professzorok iránt, akik egy életen át kutatnak egy-egy területet és ezekről publikálnak érdekes tanulmányokat. A történelem is nagyon közel áll hozzám, a doktori címemet is ebből a tárgyból szereztem 2010-ben a Debreceni Egyetemen, a disszertációm 2021-ben könyv formátumban is napvilágot látott. Amivel azonban nem tudok teljesen kibékülni, az az, amit ebben a könyvben is megfigyeltem, hogy a professzorok a szakterületükön kívül más tudományterületekről és témákról, pl. politikáról fogalmaznak meg véleményt, amit szakmai állásfoglalásként kezelnek. Ezek a vélemények nem tudományos megalapozottságú állásfoglalások – hiszen nem tanulta és nem kutatta –, a magánvéleményét közli és mint ilyennek, nincs nagyobb súlya, mint más magánvéleményeknek a témában.

Ezt tapasztaltam ezzel a könyvvel kapcsolatban is, hogy a professzor úr nemcsak a saját szakterületéről mondott szakmai nyilatkozatot, hanem más témákról, a zsidó vallás, hitközségi élet stb. területén is. Ezekre tehát olvasás közben mint magánvéleményre tekintettem, így az alábbiakban néhány ponttal kapcsolatban megosztom a szakmai véleményemet.

A kiugrott rabbi-professzor

Különösen érdekeltek azok a részek, amelyek Hahn István professzorról (1913–1984) szóltak⁴. Róla nem mindenki tudja, hogy egy nagy tudású, felavatott neológ rabbi volt, aki a Rabbiképzőben volt a „Rabbik rabbija”, ahogy Schmeltzer fogalmaz (lásd lent): ő készítette fel a rabbinövendékeket. Kutatott és publikált is zsidó témákban. Végül „egyik napról a másikra, az 1950/51-es tanév elején elhagyott” (Komoróczy azt írja, hogy ez 1948-ban volt), eltűnt a Rabbiképzőből, és egyetemi tanárként folytatta a karrierjét. Úgy tudom, hogy soha többé nem tette be a lábát egy zsinagógába sem. Komoróczy héber nyelvórákat vett tőle szombat reggelenként és úgy érezte, hogy Hahn professzor élete végéig „titkos rabbi maradt”⁵. Ennek elmentmond az, amit Hahn egykori tanítványa, Schmeltzer Chájim Imre (1932–2020), a svájci St. Gallen-i rabbi mesélt nekem baráti beszélgetéseink során. Mindig nagyon nagy fájdalommal beszélt az egész jelenségről és arról, hogy Hahn még azt sem tette meg, hogy hivatalosan bejelentette volna a távozását, egyszer csak nem jelent meg az új tanévben. Schmeltzer nagyon erős kifejezéseket használt, klasszikus gerinctelenségnek tartotta, hogy egy felavatott, nagy tudású rabbi képes legyen úgy megtagadni mindent, ami neki szent volt a lelkében a karrierje miatt. Úgy vélte, az, hogy a halála után még csak nem is zsidó temetőben temették el, volt a büntetése a tetteiért, hogy még a *kever Jisráélt*, a zsidó nyughelyet sem kaphatta meg. A rabbiképzőn, a felavatása feltételeként leadott, „Miggo elve a talmudi irodalomban” című disszertációjáról úgy vélte, plágium volt, amit a Goitein Báruch Bendit (1770?–1841) hógvészsi rabbi *Keszef nivchár* című könyve alapján írt. Noha Schmeltzer többször visszalátogatott Magyarországra, szerintem soha többet nem találkozott

volt mesterével, elképzelhetetlennek tartom, hogy le tudtak volna ülni egymással beszélgetni. Haraszi György, aki szintén Hahn-tanítvány volt, és kedvelte egykori tanárát, nem utasította el Schmeltzer véleményét.

Érdekes megjegyezni, hogy amikor felkértem Schmeltzer rabbit, hogy írjon recenziót Hahn István *A proféták forradalma* című könyvéről, ami 1998-ban jelent meg és a zsidó tárgyú tanulmányait is tartalmazza, a Hahn iránti dühét a szerkesztőkön töltötte ki és nem a szerzőn, holott kritikájának jelentős része érezhetően neki szólt volna⁶.

Pontatlanságok, félreértések

Ilyen jellegű művek olvasása közben külön figyelmet fordítok az engem érintő témákra, így a zsidósággal és különösen a haszidizmussal kapcsolatos néhány pontatlanságot szeretnék itt tisztázni.

Zsinagógai kérdések

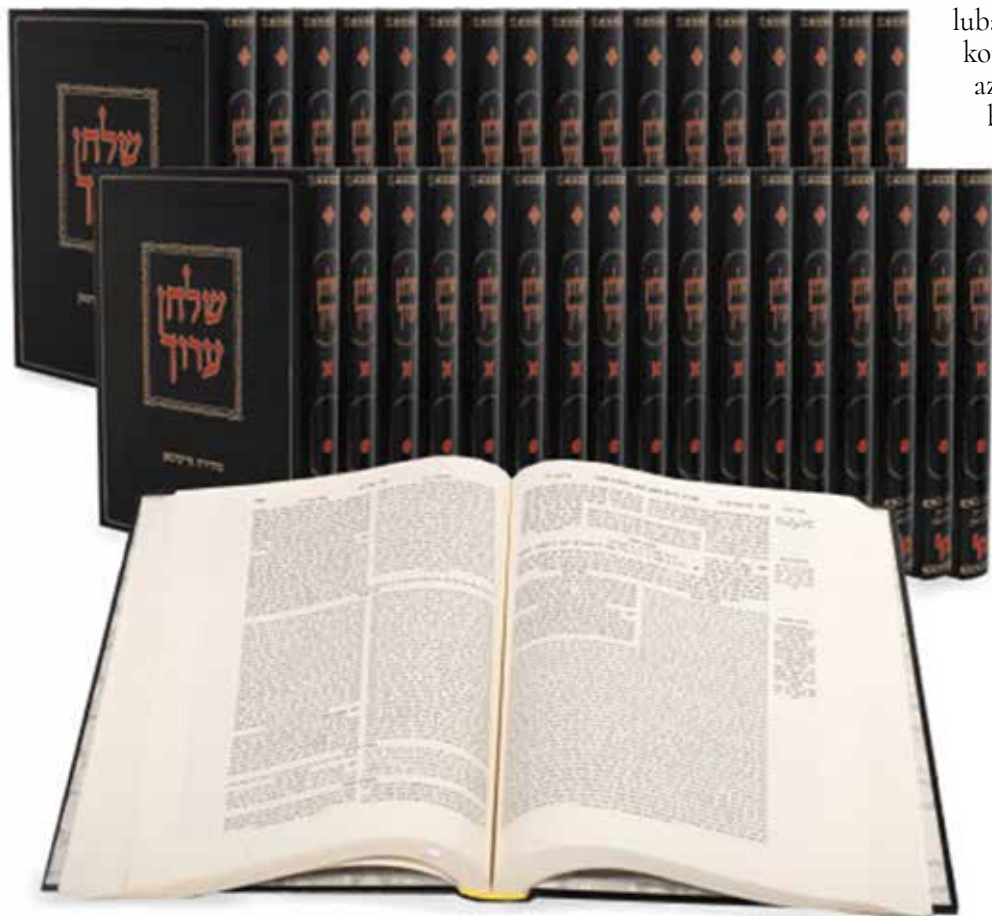
A zsinagógai élettel kapcsolatban Komoróczy több helyen is téved. Például a kidusokkal kapcsolatban arról ír⁷, hogy „régik szokás a zsinagógákban, hogy pénteki, szombati és ünnepi istentiszteletek után” kidus étkezéseket biztosítani a közösségnek. Valójában azonban péntek este nem szoktak kidus étkezést kínálni a zsinagógában, erről már a *Sulchán áruach* ír⁸. Magyarországon ezt a szokást a Chábád vezette be 1999-ben a Vasvári Pál utcai Pesti Jesiva keretén belül azért, hogy kóser étkezést és péntek esti élményt nyújtsunk a fiatal érdeklődőknek. Másik, zsinagógákkal kapcsolatos tévedés a 293. oldalon szerepel „egy zsinagógában elvben több Tóra-tekerésre van szükség!, hogy kétely esetén ellenőrizhessek a betűket.” Ez a megállapítás nem helyes, mert ma nincsenek kételyek a Tóra szövegéről, maximum kijavításra szoruló hibák, ilyenkor azonban nem ellenőrizni kell, hanem javíttatni. Az valóban igaz, hogy egy zsinagógában azért van szükség több Tórára, mert sokszor a hetiszakaszon kívül további Tórákból olvasnak fel, így pl. szimchát Torákor összesen három, más ünnepnapokon két Tórára van szükség.

Morális kérdések

Nagyon helyteleníthető, ha valóban megtörtént, amiről a 202. oldalon ír, miszerint Bécsben a Táborstrasse környékén, a haszid környéken „látván, hogy nincs rajtam kipa, kiköptek”, de biztos, hogy nem jellemző arrafelé. Az viszont semmiképpen nem szép, hogy egy vallásos, istenfélő zsidóról elpletykálják, hogy halat evett nem kóser étteremben⁹, ami a nem-kóser edények és a nem-zsidó szakácsok miatt nem számít kósernek¹⁰.

A haszidizmus világa

Jóval több hibát találtam a haszidizmusról szóló részben. Így pl. hibásan szerepel, hogy ki és mikor helyezte át Lubavicsba a haszid csoport központját¹¹, a helyes válasz az, hogy ezt csak a második lubavicsi rebbe, Dov Ber rabbi (1773–1827) volt 1813-ban. Talán csak egy szerencsétlen szövelezés, mindenesetre nem fedi a valóságot, hogy az első lubavicsi rebbe, Snéur Zálmán rabbi (1745–1812) ta-

lubavicsi haszidok nagyobb számban, akkor ez mindenképpen tévedés, hiszen oda az I. világháború után érkeztek Galíciából haszidok, de nem jellemzően lubavicsiak. Mindennek ellenére a *Tánjá*, a chábád haszidizmus alapműve nagyon elterjedt volt Magyarországon¹⁷. Munkácson még új kiadásban is megjelent 1943-ban. Ráadásul a mondat folytatása, miszerint „az ortodoxok mindig harcban álltak velük”, szintén nem állja meg a helyét, mert sem Magyarországon, sem Galíciában nem harcoltak az ortodoxok a haszidokkal.

Személyes kérdések

Van néhány tévedés, amelyek személyesen érintenek. Leginkább az, ami a 301. oldalon szerepel nagyapámról: „Oberlander Lázár, a gettó felszabadulása után egy időben egyik fiával a kóser vágoda vezetője, 1949-ben hamis útlevelel Ausztriába távozott” – ezt azzal kell pontosítani, hogy nagyapám tanár volt a Kazinczy utcai ortodox Tajrász iskolában, nagyanyám vezette a boltot édesapám segítségével 1949. februárig, amikor elhagyták az országot.

A következő oldalon a lubavicsi sliáchokról ír és a 150. lábjegyzetben ennek kapcsán két fogalmat mos össze: a SÁDÁRt, ami olyan küldöttet jelent, aki a különböző városokat járja azzal a céllal, hogy támogatást gyűjtsön a szentföldi lakosság részére. Később a lubavicsi rebbék is küldtek SÁDÁRokat (שר"ר), akikre jellemző volt, hogy egy pár napot töltöttek egy-egy helyen, hogy haszidizmust tanítsanak. A sliáchok (שליח) ezzel szemben küldetésük helyszínére költöznek, azzal a céllal, hogy ott éljenek életük végéig és segítsék megszervezni vagy újrarendezni a zsidó közösséget.

Mindezek mellett teljesen abszurd az az állítás, ami a 309. oldalon olvasható: „az az elfogult hit, amellyel a lubavicsiak... kezelik ... távolabb visz a hagyománytól ..., mint akár... a reform judaism...”!

Az, hogy a 255. oldalon Eljáhu próféta neve kétszer Eljárunak van írva, feltételezem, hogy csak gépelési hiba.

A Sulchán áru ch és annak rövidített kézikönyve

A 307. oldalon a következő szerepel: „A Sulchán áru ch, Jozsef Káro rendszeres vallási kódexe, 1563-ban jelent meg, aki ma erre hivatkozik, nem ezt, hanem egy ungvári haszid rabbi, Ganzfried Salamon rövidített [...] változatát használja.” Ebben a mondatban több tévedés is van. Egyrészt Ganzfried rabbi, bár nem volt haszidellenes, nem is volt haszid, egy magyar askenázi rabbi volt. Másodszor, aki ismeri a rabbinikus irodalmat, az pontosan tudja, hogy a *Sulchán áru ch* egy tíz, vaskos kötetben megjelent alapmű: én magam is gyakran támaszko-

A MA IS SOKAT FORGATOTT SULCHÁN ÁRU CH KÖTETEI

nítványai „a tőle származó tantörténetekkel arattak sikert mindenütt”¹² – ezek ugyanis nem tanmesék, hanem mély, haszid filozófiai tanítások voltak.

Arról, hogy mikor és hol éltek haszidok, újfent hibás adatok szerepelnek. Így pl. az, hogy „Magyarországon haszidok még az első világháború után is csak mint menekültek éltek”¹³, tételesen cáfolható, hiszen abban a korban Sátoraljaújhelyen, Máramaroszigetben, Munkácson, Pápán, Vizsnyicben stb. magyar haszidok generációi éltek. Ugyanígy nem helytálló a kijelentés¹⁴, miszerint „Budapesten az ortodoxok között legfeljebb néhány hívők akad, önálló község nélkül”, gondoljunk csak a Király utcai Pólishi Sülre, a Rumbach utcai Erec Jiszroél stiblere vagy éppen a ma is működő Teleki téri imaházra, amelyet csortkovi haszidok alapítottak. Ebből látszik, hogy noha vidéken valóban nagyobb haszid közösségek éltek, Budapesten sem csak elvétve akadtak haszidok. [A témában a napokban olvastam egy további furcsa kijelentését: „Teitelbaum Mózes leszármazottai hozták létre nagy tekintélyű haszid központot, amely egészen 1938-ig létezett”¹⁵ – mi történt 1938-ban? Eltűnt? Hová? Sőt a mai napig létezik kint New Yorkban!]

Ahol valóban nem éltek haszidok az I. világháborúig, az Ausztria, aminek kapcsán szintén észrevettem egy hibát – már ha jól értelmeztem a nem teljesen világos mondatot: „lubavicsi haszid... soha nem voltak Pesten, legközelebb hozzánk az osztrák vagy Lengyel-Galíciában voltak lubavicsiak”¹⁶ – ha ezzel arra utal, hogy Ausztriában éltek

dom erre írásaimban és döntéseimben és rendszeresen idézek belőle olyan passzusokat, amelyek nem kerültek be Ganzfried rabbi vékony, kis méretű nagyon fontos, ámde csak egy vékony kis kötetre rúgó héber nyelvű művébe (magyarul ez egy kétnyelvű héber-magyar háromkötetes műként jelent meg). Ezt a tévedést Komoróczy egy korábbi könyvében is megírta¹⁸: „...a konzervatívok a *Sulhan arukh*-hoz való ragaszkodásban látták a zsidó hagyomány fennmaradásának biztosítékát, miközben ők is csak a *Kiccur*-t, a rövidített... változatot használták”.

Azzal pedig, amivel a gondolatot folytatja, hogy a visszatérés a hagyományokhoz jelszava mindig újítást jelentene a vállasnak, egyáltalán nem tudok egyetérteni.

Héber fonetika

A héber szavak fonetikus átírása kapcsán Komoróczy azt írja¹⁹: „Ahhoz képest, hogy Bacher Vilmos a 19. század végén *jeschiba*-t írt, nálam a *jesiva* a szó olvasatát adja vissza”. – Nem olyan régen egy egész cikket szenteltem a témának²⁰, ahol rámutattam, hogy ez a fajta átírás nem Bacher Vilmosé, hanem már a Magyar Biblia is ezt használja, így lett Jáákov ősapánk Jákób a magyar fordításban²¹, fia Reuvén helyett Reubén²², Moáv népéből lesznek a móábiták²³ stb. Érdemes azt is hozzátenni, hogy a pozsonyi *jesiva* – amely egy nagyon híres ortodox intézmény volt – pecsétjén „*jesibah*”-nak írták²⁴. Természetesen mindez helytelen.

Azt is írja²⁵, hogy „Magyarul idéetlennek tartom, ha egy szóban a magánhangzók mind ékezetesek (*Hágádá* helyett inkább *Haggáda* vagy *Hagáda*, *háláhá* helyett inkább *halákha*)” – elég furcsa az érvelés, hiszen azt, hogy a-t vagy á-t írunk, az határozza meg, hogy *kámác* vagy *pátách* magánhangzót kell-e átírni. Komoróczy elve alapján nem fonetikus átírás történik, hanem új szavak és fogalmak jönnek létre, hisz *Haggáda* könyv nem létezik, ahogy a *halákha* jogrendszer sem...

Ezek mellett olyan hibák is bekerültek, minthogy Naf-tali Krausra mint izraeli haszid rabbira hivatkozik²⁶, de ebből csak az első kettő igaz, áldott emlékü Naftali barát-

tom nem volt rabbi, vagy hogy a fent említett Schmeltzer Imre a New York-i Menáchem Schmeltzer professzor öcséje lenne²⁷, pedig csak unokatestvérek voltak.

A héber holt nyelv volt-e?

Ha már a héberről esik szó, megemlíteném Komoróczy vitáját Holländer Györggyel arról, hogy a héber holt nyelv volt-e vagy sem. Én, a rabbinikus irodalom széles körű ismerete alapján, anélkül, hogy hivatalos nyelvész lennék, hajlok rá, hogy az utóbbinak adjak igazat: a héber nyelv nemcsak élt, de fejlődött is diaszpórában, hála a rabbinikus irodalmi használatának, vagy akár a héber nyelvű vallási költészetnek. Ez nagy segítség volt Ben Jehudának (1858–1922), a héber nyelv megújítójának, aki nagyon sok kifejezést merített ezekből az írásokból. Az is bizonyítja, hogy mennyire élő volt a héber nyelv, hogy még az egyszerű *jesiva bócher* is, amikor levelet írt haza, akkor az apjának héberül írt – amikor jiddisre váltott, akkor lehetett tudni, hogy az édesanyjához szól.

Bár a könyvben nem említik, de emlékszem, hogy annak idején a *Szombat* folyóiratban²⁸ vitacikkük jelent meg a témában. Sokszor felmerül, hogy a mögött a vélemény mögött, miszerint a héber és az ivrit két külön nyelv lenne²⁹, a beszélt nyelv ismeretének hiánya húzódik meg.

Legyen-e állami zsidó ünnep?

Egy másik téma, amelyben vitába szállnék Komoróczyval, az a kérvény, amivel az akkori köztársasági elnökhöz fordultak, kérve, hogy legyen „egy zsidó ünnep felvétele a nemzeti ünnepek közé”³⁰. Ez a világon sehol nincs, és nem látom értelmét. Inkább azt kellene törvénybe iktatni, hogy a zsidóknak szombaton és ünnepeken joguk legyen ne dolgozni, főleg olyankor, amikor egy-egy áthelyezett munkanapot szombaton kell ledolgozni.

Bár a saját szakterületemen találtam hibákat, mégis nagyon élveztem a könyv olvasását, a sok anekdotát és érdekes fejtegetést, azonban megerősített abban a véleményemben, hogy igaza van a magyar mondásnak: a suszter maradjon a kaptafánál.

¹ Lásd *Népszabadság*, 1997. november 1.; *Mózes imája – Sábessi imakönyv* 78–79. oldal; ² Lásd *Zsidó jog és etika* 1. kötet 101–102. oldal; ³ 24. oldal; ⁴ 108–121., 512–513., 689. oldal; ⁵ 115. oldal; ⁶ Lásd *Gut sábesz*, 1999. május 14. 4. oldal; ⁷ 126. oldal; ⁸ *OC* 269:1.; ⁹ 203. oldal; ¹⁰ *SÁ JD* 113:1.; ¹¹ 300. oldal; ¹² *Uo.*; ¹³ *Uo.*; ¹⁴ *Uo.*; ¹⁵ Jalsovszky Katalin–Tomsics Emőke–Toronyi Zsuzsanna: *A magyarországi zsidóság képes története* 73. oldal; ¹⁶ 307. oldal; ¹⁷ Lásd még *A rabbi válaszol* 3. kötet 182. oldal; ¹⁸ *A zsidók története Magyarországon* 1. kötet 20. oldal; ¹⁹ 616. oldal; ²⁰ *Gut Sábész* 25. évfolyam 15. szám; *A rabbi válaszol* 5. kötet 42. fejezet; ²¹ *Mózes* 25:26.; ²² *Uo.* 29:32.; ²³ *Uo.* 19:37.; ²⁴ „És akkor becsukták az ablakokat” – *Emlékek a váci zsidóság életéről és sorsáról* [12.] oldal; ²⁵ *Uo.*; ²⁶ 579. oldal; ²⁷ 158. oldal; ²⁸ 1992. január; *Zsidó ismeretek tára* 30. kötet 67–74. oldal; ²⁹ Lásd 117. oldal; ³⁰ 24. oldal;

Tények és tanúk sorozat

A *Tények és tanúk* (1975–1990-ig, majd 2015-től) a budapesti Magvető Könyvkiadó könyvsorozata, amelyben főként neves magyar szerzők, és néhány külföldi szerző visszaemlékezései, naplói jelentek meg. A sorozat szerkesztője 2016-tól Schmal Alexandra. A szerzők főleg XX. századiak, de megjelent néhány régebbi neves szerző visszaemlékezése is. Az egyes kötetek elegáns fekete borítóval jelentek meg, egységes magasságúak. Felül csupa nagybetűvel, érdekes, feltűnő betűtípussal a sorozatcím: *Tények és tanúk*, kötetenként más-más színnel. Legalul a kiadó: Magvető Könyvkiadó, Budapest. A sorozat köteteit különböző hazai nyomdáknál nyomtatták. Egyes kerestettebb kötetek kétszer is megjelentek. A sorozatban 1975 és 1990 között 118 mű jelent meg, majd a sorozat 2015-től folytatódott keményfedeles kötettel, csaknem azonos méretben. A címlapon a szerző fekete-fehér portréfotójával és az eredeti sorozatra emlékeztető, kisebb méretű színes kerettel, benne sorozatcímmel és címmel.

Mese a levélről és a hernyóról

DÉNES ANNA *meséje*

Mai mesénk a híres Báál Sém Tovról, Jiszráel ben Eliézer rabbiról szól, akinek bölcsessége és különleges csodatetei messze földön ismertek voltak. A Báál Sém Tov nagyon szerette a természetet: gyakran sétált egyedül vagy kedves tanítványaival együtt az erdőben, a szántóföldeken vagy a patak partján, hogy együtt csodálják az Örökévaló csodákkal teli világot.

Egyszer, egy arrafelé szokatlanul meleg napon a Báál Sém Tov éppen a tanítványaival sétálgatott az erdő szélén húzódó, napsütötte szekérúton. Az erdő lassan őszebe csavarodott: a fák levelei megszínesedtek és a zöldbe mind több narancs, vörös, sárga és barna szín vegyült. A talajt friss avar borította, és ahogy a Báál Sém Tov tanítványai gyűrűjében haladt az úton, a felvert avar kellemes illatot árasztott. A mester beszélt a teremtés csodáiról, a fákról, a bokrokról és az állatokról, és arról, hogy mindez

Isten nagyságát dicséri. A tanítványok áhítattal hallgatták.

A rebbe egyszer csak lehajolt és egy falevéltre mutatott, mely éppen akkor hullott alá a tölgyfáról, ami alatt elsétáltak, és így szólt: „Látjátok, kedves tanítványaim. Milyen csodálatosak Isten művei! Minden, ami a világban történik, Isten akaratára történik. Még ez az egyszerű falevél is éppen most és éppen itt hullott le.” A tanítványok nem tudták, mire céloz mesterük, erre a Báál Sém Tov megkérte az egyiküket, hogy emelje fel a levelet. Hogy, hogy nem, a falevél alatt egy aprócska hernyó feküdt, melyet teljesen eltikkasztott a szokatlan meleg, ám a lehulló falevél kellemes árnyékot biztosított neki és megvédte a nap sugaraitól.

A világon mindent, még a legkisebb dolgokat is: a pillangó szárnycsapását, a hullámok rezdülését és a falevelek lehullását is, mindent, de mindent Isten akaratára irányítja. A világban semmi sem történik véletlenül, mindennek ideje és célja van. Még a legkisebb falevélnél és az alatta békésen pihenő hernyócskánál is.

IDŐSKOR másként!

Senior
Akadémia

Aszellemi
frissesség megőrzésében
segít az élethosszig
tartó tanulás!

Anna néni

Az Olajág Otthonok

- ♦ önálló apartmanokkal,
- ♦ a napi terhek átvételével - mosás, főzés, takarítás stb.
- ♦ elhivatott, hozzáértő szakemberekkel,
- ♦ széles körű gondozási és egészségügyi szolgáltatásokkal,
- ♦ napi 24 órás ápoló személyzettel,
- ♦ helyben működő intézményi orvosi ellátással,
- ♦ rendszeres szakorvosi felügyelettel,
- ♦ gyógytorna, gyógymasször, sószoba, uszoda és egyéb egészségmegőrző szolgáltatásokkal,
- ♦ napi ötszöri, dietetikus által összeállított, menüválasztásos és kóser étkezési lehetőséggel,
- ♦ támogató közösséggel,
- ♦ széles körű program- és önmegvalósítási lehetőséggel **várja Önt!**

KÖLYÖK TANODA

A **3-4 éves gyerekek** dalolva és táncolva sajátítják el a különleges reggeli imákat, ráadásul hétről hétre egy-egy új héber betűvel is megismerkednek.

NEBULÓ TANODA

Elképesztő élményre készülhetnek az **5-11 évesek**, amit mi úgy hívunk: „40 éves túra a Szentföldön”. Színházi, filmes és kézműves foglalkozásokkal.

BMC TANODA

Foglalkozásokkal, játékokkal, művészettel, tanulással készítjük fel **a 12-13 éves a fiúkat és lányokat** a felnőtté válás valódi vallási felvállalására.

Vasárnaponként 10:00—12:15

Helyszín: Zsilip (1137 Budapest, Újpesti rkp. 1.)

jelentkezés

ckids.hu

917712171322001